

DEMOGRÁFIAI VIZSGÁLÓDÁSOK A BURGENLANDI MAGYARSÁG KÖRÉBEN

GYÉMÁNT RICHÁRD – SZONDI ILDIKÓ

Előszó

Burgenland Ausztria legfiatalabb tartománya, területe: 3965 km². Az I. világháborút lezáró, Párizs körül megkötött békeszerződések „vívmányaként” jött létre. Azt megelőzően ilyen nevű tájegység, illetve tartomány nem létezett. A mai Burgenlandot három egykori magyar vármegye (Moson, Sopron és Vas vármegyék) nyugati részeinek összeolvasztásából hozták létre. Burgenland magyar elnevezése „Várvidék”, amely terület több mint 1000 évig volt a történelmi Magyarország része. Az Árpád-korban az ide letelepített magyar határőrök a történelem viharaiiban felszívódtak, helyükre katolikus németek, illetve – kisebb számban – horvátok telepedtek le. A térség, bár nemzetiségi képe teljesen megváltozott, még mindig otthont adott egy csekély létszámú magyar népcsoportnak. Az I. világháború után Burgenland Ausztria része lett. A várvidéki magyarság élete eltérően alakult a többi határon túli – Kárpát-medencei – magyarokéhoz képest. A két világháború közötti magyar vezetés nem ismerte el Burgenland Ausztriához tartozását. A II. világháború után, a „fordulat évét” követően pedig Magyarország nyugati határain leereszkedő vasfüggöny gátolta meg a kapcsolattartást az anyaországiakkal. Az 1990-es évek elején ismét helyreállt a „párbeszéd” Magyarország és a burgenlandi magyarság között. A várvidéki magyarság létszáma bár elenyésző, azonban demográfiai sajátosságai miatt érdemes „gócra” alá venni.

1. Történelmi népmozgalmak a mai Burgenland területén

Burgenland, mint már említettük több mint 1000 éven keresztül volt a Magyar Királyság része, azonban ezt az időszakot megelőzően is már régóta lakott helynek számított. A Burgenland északi részén fekvő termékeny síkságok, illetve a déli rész állattartásra kiválóan alkalmas szelíd hegyei számos népcsoportot vonzottak ide a történelmi múltban.

Először az i. e. 400-tól a fokozatosan beszivárgó kelták vették birtokukba a mai Burgenland területét. A kelták fénykora az i.e. 230 és 150 közötti időszakra tehető.¹

A hanyatló keltákat a rómaiak győzték le i. e. 11-ben. Ekkor lett a mai Burgenland Pannónia részeként a Római Birodalom tartozéka. A rómaiak egészen i. sz. 433-ig tartották kezükben a vidéket.

I. sz. 433-ban a hunok foglalták el a vidéket, akik egészen 454-ig ellenőrzésük alatt is tartották.

A hunok uralmának azonban a keleti gótok vettek véget, akik 456 és 471 között uralkodtak a vidék felett.

Rövid ideig a longobárdok is magukénak tudhatták a mai Várvidéket (546–547), majd az egész Kárpát-medencére kiterjedő avar hódítással ez a terület is az avaroké lett.

Nagy Károly frank uralkodó a VIII. század legvégén legyőzte az avarokat és ezzel a mai Burgenland a frank Ostmark részeként a Frank Birodalom része lett.

A 900-as évek elején a honfoglaló magyarok jelentősen meggyengítették a frank Ostmarkot, amelyet 907-ben, az ennsburgi győzelemmel a magyarok végérvényesen leigáztak. Ezt követően egészen az 1920. június 4-én megkötött trianoni békeszerződésig Burgenland Magyarország része volt. A több mint 1000 éves magyar fennhatóság alatt is történtek bizonyos népmozgalmak a kérdéses területen. Már *I. (Szent) István* (1000–1038) idejében magyar határőröket telepítettek le a mai Burgenlandban, akik a fenyegető bajor veszélyt voltak hivatva elhárítani, ugyanis a mai Várvidék határaitól nyugatra húzódó gyeptű már 998-ban a Német Birodalom része lett. A történelmi Magyarország (illetve a későbbi Burgenland) végleges nyugati határa 1043-ban alakult ki.

A nyugati határ védelmét a magyarok mellett más népek is ellátták, akik közül elsősorban a székelységet kell megemlíteni. A székely határőrök a ma Szlovákiához tartozó egykor magyar Nyitra és Pozsony vármegyék nyugati részeit is védelmezték. A burgenlandi területen a székelység mellett a besenyők és a kabarok jelenléte is meghatározó volt meghatározó. A magyar-német határvillogások jelentősen megfogyasztották a térségben „állomásozó” magyar határőröket.

Az Árpád-ház utolsó évtizedeiben még a csehek is végigdúlták a vidéket² és még a mai szlovák fővárost, Pozsonyt is elfoglalták.

Az Árpád-ház kihalása előtt a vidék a Kőszegi család kezébe került, ahogy szinte az egész Dunántúl. A Kőszegiek „kiskirályok” voltak, akik nemcsak a magyar királlyal, *Károly Róberttel* (1308–1342), hanem az osztrák hercegekkel is örökösen háborúztak. A későbbi évszázadokban sem volt a fegyvercsörgéstől mentes a vidék.

¹ *Juhász László*: Burgenland, Várvidék. Antológia Kiadó, Lakitelek, 1999, 15. p.

² *Juhász László*: Burgenland, Várvidék. Antológia Kiadó, Lakitelek, 1999, 15–25. p.

A mohácsi vészt megelőzően, *Luther Márton* tanai már 1524-ben hatalmas területen terjedtek el, ezért még a vallási üldözésektől sem volt mentes a térség. A mohácsi vészt követően, 1529-ben a törökök Bécs felé igyekezvén letarolták a történelmi Moson vármegye nyugati részét, azaz a mai Észak-Burgenlandot. Három évvel később, 1532-ben ugyanilyen sorsra jutott Közép- és Dél-Burgenland is, azaz a történelmi Sopron és Vas vármegyék nyugati részei. A Habsburgok már az első török portyák alkalmával az elnéptelenedő magyar falvakba horvátokat telepítettek le. A horvátok a török veszély elől menekültek a császárvárosokhoz, Bécshez közeli magyar területekre. Bécs ellen az utolsó török hadjárat 1683-ban indult meg *Kara Musztafa* nagyvezér irányításával. Habár Bécs nem esett el, a török ismét felperzselte a mai Észak-Burgenlandot. A török veszély megszűntével Moson, Sopron és Vas vármegyék nyugati részére horvátok, de mindenekelőtt németek telepedtek le.

A Habsburg uralkodók kizárólag katolikus németeket, illetve horvátokat telepítettek le a mai Várvidék területén. A kálvinista és evangélikus vallásgyakorlás csak az artikuláris helyeken volt megengedett.³

Bécs közelsége, de mindenekelőtt a nagyszámú német betelepülés, illetve kedvező „népesedéspolitika” az említett három vármegye nyugati részeinek lakosságát túlnyomórészt németajkúvá tette. A magyarok és a horvátok kisebbségbe kerültek. A horvátok többnyire a történelmi Moson és Sopron vármegyéken alkottak néhány kisebb nyelvi szigetet. A magyar kisebbség nyelvi szigetei napjainkban, akárcsak a történelmi múltban, inkább a történelmi Vas vármegye területére korlátozódnak.

Az I. világháborút követően 1919. szeptember 10-én, a saint-germain-i békeszerződés értelmében a történelmi Magyarországtól leválasztották a mai Burgenlandot, Sopront és környékét, továbbá még néhány Vas vármegyei falut.⁴ Az elcsatolást azonban csak elméletben tudták véghezvinni, mert jelentős magyar fegyveres jelenlét volt a térségben. *Prónay Pál* 1921. október 4-én Felsőőrön (Oberwart) „alkotmányozó gyűlést” rendezett, amelynek értelmében a saint-germain-i békeszerződés keretében Ausztriának átengedett területet „Lajtabánság” néven önálló tartománynak kiáltotta ki Magyarországon belül.

A magyar és az osztrák fél a kérdés rendezéséhez olasz segítséget vett igénybe. Egyeztető tárgyalások folytak Velencében Nyugat-Magyarország sorsát illetően. Az 1921. október 11–13. között lezajlott velencei tárgyalás sikeresen zárult. Kimondták, hogy Sopron rendezett tanácsú város (korábban szabad királyi város) és 8 környékbeli falu sorsáról népszavazás dönt.

A népszavazást 1921. december 14-én tartották meg, ekkor nyerte el Sopron a „civitas fidelissima”, a „hűség városa” címet.

³ Történelmi világlátás. Cartographia, Budapest, 1992, 117. p.

⁴ Az antant hatalmak az Ausztriával megkötött saint-germain-i békeszerződés értelmében összesen 4312 km²-t csatolták el Moson, Sopron és Vas vármegyéktől. Ezen a területen akkoriban 340 917 fő élt ennek túlnyomó része német nemzetiségű volt.

A népszavazás eredménye a következő volt: Magyarország mellett 15 334 fő voksolt, ebből 12 327 fő Sopronban, 3007 fő pedig a 8 faluban. Ausztria mellett 8227 fő voksolt, ebből 4620 fő Sopronban 3607 fő pedig a 8 faluban. Magyarország mellett a voksok 65%-a, Ausztria mellett pedig a szavazatok 35%-a szőlt. A népszavazással Sopron városa és a környékbeli 8 község Magyarország része maradt.⁵

A mai Burgenland határainak kijelölése azonban itt nem ért véget. 1922-ben a Határmegállapító Bizottság döntése értelmében Lovászd (Luising) átengedése ellenében újabb 10 község maradhatott Magyarország része. A végleges határt a Népszövetség Tanácsa szentesítette.⁶

Burgenland hovatartozásával kapcsolatban felmeröl a kérdés, hogy miért kapott Ausztria végöl 3965 km² területet Magyarországból, hiszen éppen olyan vesztes volt az I. világháborúban, mint Magyarország. Erre egy közismert választ szoktak felhozni: Krajna (a mai Szlovénia magja, Ljubljana és környéke) osztrák örökös tartomány (Kronenland) volt, azonban Ausztriának le kellett mondanía róla az újonnan létrejövő Szerb-Horvát-Szlovén Királyság javára. Ezért a lépésért quasi „ellenszolgáltatásért” kapta Burgenlandot. Bárhogy is volt, el kell ismerni azt a tényt, hogy a helyi németiség minősített többséget alkotott a végöl elcsatolt területen. Ezért a mai Burgenland elcsatolása a nemzetközi jogból ismert nemzetiségi határok elve alapján osztrák oldalról jogosnak volt mondható. Azt is el kell ismerni, hogy a vitás területek közül a magyarok egyedöl az osztrákokkal tudtak megegyezni a népszavazás kérdésében.

2. Magyarok Moson vármegye Ausztriához csatolt részében

Moson vármegye a kisebb területű vármegyék közé tartozott, területe: 1937 km² volt. Településeinek száma: 59 volt, ebből 28 falut csatoltak Ausztriához. A történelmi vármegye három járásból állt, a magyaróváríből 2 település, a nezsideríből 19, a rajkaíből pedig 7 település lett 1920-ban Ausztria része. A vármegye székhelye, Mosonmagyaróvár, Magyarország része maradt.⁷

Moson vármegye a Duna jobb partján teröl el, hazánk dunántúli részének egyik vármegyéje volt. Északról Alsó-Ausztria és Pozsony vármegye, keletről ez utóbbi és Győr vármegye, délről Győr és Sopron vármegyék, nyugatról pedig ismét Sopron vármegye és Alsó-Ausztria határolta. Határai többnyire ter-

⁵ Érdemes megjegyezni, hogy a népszavazást Sopron városa döntötte el, ugyanis a 8 környékbeli faluban kivétel nélkül minden település Ausztria mellett döntött.

⁶ *Juhász László*: Burgenland, Várvidék. Antológia Kiadó, Lakitelek, 1999, 15–25. p.

⁷ Mosonmagyaróvár 1939. július 1-jén jött létre Moson és Magyaróvár települések egyesülésével, ezt megelőzően a két település önálló volt.

mészetesek voltak, a Duna, a Lajta, a Rábca, valamint a Hanság és a Fertő jelölték azokat.⁸

Területe nagyjából síkság, csak az északnyugati részen nyúltak be a ma Ausztriában húzódó Lajta-hegység hegyláncai.

A vármegye mezőgazdasága fejlett volt, a századvég legmodernebb mezőgazdasági gépeit először az országban Mosonban, *Habsburg Frigyes* főherceg birtokán próbálták ki. A mezőgazdasággal szemben az iparilag viszonylag fejletlen volt a „nemes” vármegye.

Moson vármegye, az 1890-es években a közművelődés tekintetében a legműveltebb vármegye volt. A 6 éven felüli férfi népességből csak 11,9%, a női népességből csak 16,1% nem tudott sem írni, sem olvasni.

A lakosságszámot tekintve a vármegye 1910-ben, a népszámlálás alkalmával 94 479 fő lakta. A népsűrűség 48,8 fő/km² volt. Moson volt az egyedüli a 64 vármegye közül, ahol a németek alkottak többséget. A lakosság többsége német volt (55%), a magyarság számaránya mindössze 34,9% volt. A horvátok 8,6 százalékot, az egyéb kategória pedig 1,5 százalékot tett ki. A népszámlálás az elmúlt évtizedek adatait is figyelembe véve erős kivándorlási kedvet állapított meg Ausztriába, illetve az Egyesült Államokba. A felekezeti hovatartozás tekintetében a vármegye viszonylag egységes volt, a lakosság többsége (87,5%) vallotta magát római katolikusnak, az evangélikusok számaránya 10,2 százalék, a izraelitáké mindössze 2, az egyéb vallásúak számaránya pedig csak 0,3 százalékot tett ki.⁹

Moson vármegyét a trianoni békeszerződés értelmében két részre osztották. A nagyobbik rész (1076 km²), Ausztria része lett, a kisebbik rész Mosonmagyaróvár központtal megmaradt Magyarországnak. A magyar rész a trianoni békeszerződés megkötése után Győr vármegyével lett egyesítve Győr, Moson és Pozsony közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegye néven. Az 1950. évi közigazgatási változtatások értelmében létrejött Győr-Sopron megye, majd 1988-tól Győr-Moson-Sopron megye.

A II. világháborút lezáró párizsi békeszerződés értelmében Magyarország köteles volt további három, egykor Moson vármegyei falut (Dunacsún/Cunovo, Horvátjárfalu/Jarovce és Oroszvár/Rusovce) Csehszlovákia (ma: Szlovákia részei) részére átadni. Az átadást a mai szlovák főváros, Pozsony (Bratislava) terjeszkedése indokolta. A három falu most Pozsony 17 kerületéből három kerületet alkot. A három településből Oroszvár német, Dunacsún és Horvátjárfalu pedig horvát települések voltak.

Moson vármegye magyaróvári járásából két település lett Ausztria része.¹⁰

⁸ A Pallas Nagylexikona. Bp., 8. kötet, 118. p.

⁹ A történelmi Magyarország atlasza és helységnévtára. Talma Kiadó, Pécs, 73. p.

¹⁰ Moson vármegye magyaróvári járásából csak Mosontarcsa (Andau) és Mosontétény (Tadten) lett Ausztria része.

*1. A magyaróvári járás Ausztriához csatolt részének nemzetiségi összetétele
(1880–1991)*

*Ethnic distribution of the territory annexed to Austria in Magyaróvár district
(1880–1991)*

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	3073	2604	261	2	206
1890	3176	2765	403	2	6
1900	3440	2982	454	1	3
1910	3610	3062	520	2	26
1920	3972	3383	576	4	11
1923	3712	3399	308	1	4
1934	4203	3823	377	1	2
1951	4606	4343	244	–	9
1961	4580	4467	103	–	10
1971	4639	4553	72	1	13
1981	4309	4265	22	–	22
1991	4085	3968	69	1	47

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 36–37. p.

A táblázatból leolvasható, hogy a magyaróvári járás elcsatolt két településén a magyarság lélekszáma gyakorlatilag elenyésző. A magyarság százalékos aránya az összlakosságon belül mindössze 1,68 százalékot tett ki 1991-ben.

Moson vármegye nezsideri járása teljes egészében Ausztria része lett. Az egykori járás 19 településsel rendelkezett.¹¹ Moson vármegye bortertermelő vidéke is itt terült el (Barátfalu, Gálos, Sásony és Védeny), ahol elsősorban jó minőségű fehérbort termeltek a Fertő (Neusiedler See) körüli lankákon.

¹¹ Moson vármegye nezsideri járásához az alábbi települések tartoztak: Barátudvar (Mönchhof), Boldogasszony (Frauenkirchen), Császárkőbánya (Kaisersteinbruch), Féltorony (Halbturm), Gálos (Gols), Illmic (Illmitz), Királyhida (Bruckneudorf), Lajtafalu (Pötzneusiedl), Mosonbánfalva (Apetlon), Mosonszentandrás (Sankt Andra am Zicksee), Mosonújfalú (Neudorf), Nezsider (Neusiedl am See), Nyulas (Jois), Pándorfalu (Parndorf), Pátfalu (Podersdorf am See), Pomogy (Pamhagen), Sásony (Winden am See), Valla (Wallern im Burgenland), Védeny (Weiden am See). Császárkőbánya 1991. évi népszámlálási adatai Királyhida adataiban voltak kimutatva.

2. Az Ausztriához csatolt nezsideri járás nemzetiségi összetétele
(1880–1991)

Ethnic distribution of Nezsider district annexed to Austria (1880–1991)

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	30 018	23 342	1 558	3 269	1 849
1890	29 474	23 598	2 379	3 179	318
1900	31 309	23 970	3 822	3 007	254
1910	31 557	23 079	4 837	3 050	591
1920	33 119	25 021	4 729	2 969	400
1923	32 110	26 297	2 515	2 989	309
1934	36 211	31 320	1 547	2 962	382
1951	34 930	32 254	571	2 088	17
1961	34 916	32 068	528	2 155	165
1971	35 189	34 940	75	86	88
1981	35 177	33 773	270	947	187
1991	36 454	33 527	731	1 302	827

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 36–47. p.

Nemzetiségi szempontból, 1991-ben az egykori járás 19 településén összesen 731 magyar élt. A magyarság számaránya az összlakosságon belül 2 százalék volt. Egy településen haladta csak meg a magyarság összlakosságon belüli számaránya az 5 százalékot, ez a település Boldogasszony volt. Az alacsony szám ellenére minden településen élt legalább egy fő, aki magyarnak vallotta magát.

Jelentősebb horvát közösség élt 1991-ben Mosonújfalun (373 fő) és Pándorfalun (857 fő).

A harmadik Moson vármegyei járástól, a rajkaitól 7 települést¹² érintett az Ausztriához csatolás.

¹² Moson vármegye rajkai járásától az alábbi településeket csatolták Ausztriához: Köpcsény (Kittsee), Lajtakáta (Gattendorf), Lajtakörtvélyes (Pama), Miklóshalma (Nickelsdorf), Nemesvölgy (Edelstal), Németjárfalu (Deutsch Jarndorf), Zurány (Zurndorf). Nemesvölgy 1991. évi népszámlálási adatai Köpcsény adataiban voltak kimutatva.

3. A rajkai járás Ausztriához csatolt részeinek nemzetiségi összetétele
(1880–1991)

*Ethnic distribution of the territories annexed to Austria in Rajka district
(1880–1991)*

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	9 548	6 349	383	2 265	551
1890	9 769	6 686	623	2 247	213
1900	10 505	6 831	1 331	2 119	224
1910	10 907	6 915	1 620	2 140	232
1920	11 325	7 360	1 625	2 213	127
1923	10 865	7 651	871	2 178	165
1934	11 255	8 494	781	1 870	110
1951	11 036	10 023	201	781	31
1961	10 013	9 279	143	553	38
1971	9 465	9 370	10	47	38
1981	8 972	8 457	93	350	72
1991	8 858	8 216	187	338	117

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 47–51. p.

A magyarság számaránya 1991-ben az összlakosságon belül mindössze 2,11 százalék volt.

Ami a horvátokat illeti, többnyire Lajtakörvélyesen éltek (272 fő). A II. világháború végéig jelentősebb horvát települések voltak Köpcsény, Lajtakáta és Lajtakörvélyes. Köpcsényben 1890-ig. Lajtakörvélyesen pedig egészen 1951-ig a horvátok alkották a többséget. Lajtakátán egészen 1934-ig a falu közel fele volt horvát.

Moson vármegye Ausztriához került nezsideri járásában 4837 magyar kisebbségit állapított meg az 1910. évi népszámlálás. Ez az akkori lakosság 15,3%-át képezte. Ez a számadat 1920-ban 4729 lakos, illetve 14,3% volt. 1991-re már csak 731 főt számláltak. Talán már ez is sejteti, hogy a magyar kisebbség a nezsideri járásban döntően különbözött a többi burgenlandi járás magyarságától. A XIX. században ugyanis a nagy urasági gazdaságokon majorságok alakultak ki. Ezen nagybirtokok munkaerő-szükségletének megoldására Kapuvár és Pozsony környékéről nagy létszámú betelepítések történtek. A legnagyobb birtokok az Esterházy család tulajdonában voltak. Így például Kleilehof, Paulhof, Apetlonerhof. A Batthyány család délebbre fekvő, Vas vármegyei gazdaságokat birtokolt, Rohonc (Rechnitz), Csajta (Schachendorf) és Ligvánd (Nebersdorf) környékén. Ezek a munkások a második világháború utáni gazdasági helyzet miatt kivándoroltak. Ma már csak elvétve találkozhatunk hajdani majorsági munkások utódjaival.

Moson vármegye magyaróvári és rajkai járásaiban szintén jelentős számú magyar lakosság élt, akiknek élete hasonlított a nezsideri járás magyarjaihoz, felszívódásuk szintén a II. világháború után kezdődött.

Napjainkban, az egykor Moson vármegyéhez tartozó észak-burgenlandi rész a nezsideri járás része. A nezsideri járás egyike a hét burgenlandi járásnak. A nezsideri járás mutatja a legdifferenciáltabb képet, itt a legnagyobb a magyarság szóródása egész Burgenlandban. Ha a magyarság lélekszámát vizsgáljuk, a határt pedig 50 fő felett húzzuk meg, akkor csak Boldogasszony várost (Frauenkirchen), Nezsider várost (Neusiedl am See), Pándorfalut (Parndorf) és Mosontarcsát (Andau) lehet említeni 215, 95, 84, 64 fős magyarságszámával. Az egykori Moson vármegyétől elcsatolt ma Ausztriához tartozó területen élő magyarság 46,4 százaléka a fent említett négy településen élt 1991-ben.

*4. Moson vármegye Ausztriához csatolt részének nemzetiségi összetétele
(1880–1991)*

*Ethnic distribution of the parts annexed to Austria in Moson county
(1880–1991)*

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	42 639	32 295	2 202	5 536	2 606
1890	42 419	33 049	3 405	5 428	537
1900	45 254	33 783	5 607	5 127	737
1910	46 074	33 056	6 977	5 192	849
1920	48 418	35 764	6 930	5 186	538
1923	46 687	37 347	3 694	5 168	478
1934	51 669	43 637	2 705	4 833	494
1951	50 572	46 630	1 016	2 869	57
1961	49 509	45 814	774	2 708	213
1971	49 293	48 863	157	134	139
1981	48 458	46 495	385	1 297	281
1991	49 397	45 711	987	1 641	1 058

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 36–51. p.

A fentiek fényében elmondható, ha a nemzetiségi összetételt figyeljük Moson vármegye Ausztriához csatolt részében a helyi németiség már 1880-ban is minősített többséget képzett.

Tény, hogy 1880 és 1923 között több mint 5000 magyart is számlált ez a vidék, azonban ez a szám 1991-re 987 főre apadt. Ráadásul az 1991-ben kimutatott 987 fő magyar¹³ a 28 egykori mosoni településen élt elszórva, mind a 28

¹³ Az 1991. évi osztrák népszámlálás eredményei a magyarság lakosságszámára nézve, az elcsatolt egykori Moson vármegyei településeken (zárójelben az adott település összlakosságának számát jelöltük): az egykor magyaróvári járás: Mosontarcsa 64 fő (2624 fő),

településen néhány százaléknyi kisebbséget alkotva. Ezek után nem árulunk el nagy titkot, hogy a teljes asszimiláció csak idő kérdése...

3. Magyarok Sopron vármegye Ausztriához csatolt részében

Sopron vármegye, akárcsak Moson vármegye, szintén a kisebb területű vármegyék közé tartozott. Területe: 3089 km², településeinek száma pedig 232 volt. A történelmi vármegye közigazgatásilag 7 járásból (csepregi, csornai, felsőpulyai, kapuvári, kismartoni, nagymartoni és soproni járások), illetve 3 rendezett tanácsú városból (Kismarton, Ruszt és Sopron) állt.¹⁴ Az 1920. június 4-én megkötött trianoni békeszerződés 1341 km² területet csatolt Sopron vármegyétől Ausztriához. A trianoni békedöntés általi területelcsatolások 4 járást (felsőpulyai, kismartoni, nagymartoni és soproni járások) és két rendezett tanácsú várost (Kismarton és Ruszt) érintettek. A vármegye székhelye, Sopron 1921. december 14-én Magyarország mellett tette le a voksát, a város és még 8 falu hovatarozását érintő népszavazáson. A négy járást illetően, a felsőpulyai 36, a kismartoni 26, a nagymartoni 19 települése, a soproni járásból pedig 21 település került Ausztriához, valamint Kismarton és Ruszt városok is Ausztria részeivé váltak.

Sopron vármegye hazánk dunántúli részének egyik vármegyéje volt. Északról Moson vármegye és Alsó-Ausztria, keletről Győr vármegye, délről Vas és csekély részben Veszprém vármegye, nyugatról pedig szintén Alsó-Ausztria választotta el.

Területe változatos, nyugaton hegyes, kelet felé haladva pedig a Kisalföld sík vidéke ad mezőgazdaságilag kiváló minőségű termőföldet. A nyugati részen (ma Ausztria) található a Lajta-hegység (Leitha Gebirge), amely még Moson vármegye területére is benyúlik. A szintén nyugaton fekvő Rozália-hegység (Rosalien Gebirge) pedig Alsó-Ausztriától választotta el Sopron vármegyét. A Sopron környékén húzódó Soproni-hegység szőlői kiváló minőségű vörösbort adnak. A történelmi Sopron vármegye termőföldben gazdag terület volt. Iparilag is fejlett volt szemben a szomszédos Moson vármegyével.¹⁵

Mosontétény 5 fő (1461 fő); az egykori nezsideri járás: Barátudvar 11 fő (2182 fő), Boldogasszony 215 fő (2634 fő), Féltorony 44 fő (1856 fő), Gálos 43 fő (3420 fő), Illmic 34 fő (2517 fő), Királyhida (Császárkőbánya adataival) 48 fő (1947 fő), Lajtafalu 12 fő (482 fő), Mosonbánfalva 17 fő (1921 fő), Mosonszentandrás 13 fő (1422 fő), Mosonújfalú 23 fő (653 fő), Nezsider 95 fő (4684 fő), Nyulas 17 fő (1277 fő), Pándorfalu 84 fő (2648 fő), Pátfalú 34 fő (2122 fő), Pomogy 5 fő (1795 fő), Sásony 5 fő (1041 fő), Valla 3 fő (1978 fő), Védény 28 fő (1875 fő); az egykori rajkai járás: Köpcsény (Nemesvölgy adataival) 18 fő (2505 fő), Lajtakáta 31 fő (1045 fő), Lajtakörtvélyes 35 fő (977 fő), Miklóshalma 43 fő (1630 fő), Németjárfalu 24 fő (643 fő) és Zurány 36 fő (2058 fő).

¹⁴ A történelmi Magyarország atlasza és adattára. Talma Kiadó, Pécs, 75. p.

¹⁵ A Pallas Nagylexikona. Bp., 10. kötet, 120–130. p.

Közművelődés tekintetében az 1890-es években a Sopron vármegye a második helyet foglalta el Moson vármegye után. A 6 éven felüli férfi lakosságának csak 13,3, a női lakosságának pedig 17,1 százaléka nem tudott sem olvasni, sem írni. A tanköteles gyermekek 95 százaléka járt iskolába.

A lakosságszámot tekintve, 1910-ben a vármegyét 244 970 fő lakta, ebből 51% volt magyar, 36,1% német, 12,3% horvát, illetve 0,6% egyéb nemzetiségű. Felekezeti szempontból a lakosság 87,4%-a volt római katolikus, 10,1%-a evangélikus, 2,3%-a izraelita, illetve 0,2%-a egyéb vallású. Sopron vármegye népsűrűsége 79,3 fő/km² volt.

Sopron vármegyét a trianoni békeszerződés két részre szakította, a kisebb rész (104 település) került Ausztriához. Az elcsatolt terület lakosságának minősített többsége már 1920-ban német nemzetiségű volt. A Magyarországnál maradt rész 1950-ig Sopron vármegye, majd 1988-ig Győr-Sopron megye része volt, 1988-tól napjainkig pedig Győr-Moson-Sopron megye része.

A felsőpulyai járásból 36 település lett Ausztria része.¹⁶ Az 1991. évi osztrák népszámlálás szerint jelentősebb magyar közösség csak Felsőpulyán élt.

¹⁶ Sopron vármegye felsőpulyai járásától az alábbi településeket csatolták Ausztriához: Alsólászló (Unterloisdorf), Alsópulya (Unterpullendorf), Alsórámóc (Unterrabnitz), Borisfalva (Kleinwarasdorf), Borosd (Weingraben), Borsmonostor (Klostermarienbergl), Császárfalu (Kaisersdorf), Csáva (Stoob), Dérföld (Dörfl im Burgenland), Felsőlászló (Oberloisdorf), Felsőpulya (Oberpullendorf), Felsőráámóc (Oberrabnitz), Füles (Nikitsch), Gyirót (Kroatisch Geresdorf), Kishársfalva (Lindgraben), Kisostoros (Hochstrass), Középpulya (Mitterpullendorf), Lánzsér (Landsee), Lánzsérújfalva (Neudorf bei Landsee), Ligvánd (Nebersdorf), Locsmánd (Lutzmannsburg), Malomháza (Kroatisch Minihof), Nemestelek (Schwabenhof), Pervány (Kleinmutschen), Répcebónya (Piringsdorf), Répcefő (Schwendgraben), Répcekaroly (Karl), Répcekehely (Mannersdorf an der Rabnitz), Répceköhalom (Steinberg an der Rabnitz), Répceemicske (Strebersdorf), Répcesarud (Frankenau), Sopronszentmárton (Markt Sankt Martin), Sopronudvard (Grossmutschen), Sopronújlak (Neutal), Szabadbáránd (Grosswarasdorf) és Vámosderecske (Drassmarkt).

5. Az Ausztriához csatolt felsőpulyai járás nemzetiségi összetétele
(1880–1991)

Ethnic distribution of Felsőpulya district annexed to Austria (1880–1991)

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	27 238	14 789	1 528	9 894	1 027
1890	27 378	14 980	1 648	10 666	84
1900	27 794	14 872	2 091	10 783	48
1910	28 424	14 608	2 840	10 808	168
1920	29 237	14 762	2 657	11 659	159
1923	28 600	15 033	2 067	11 352	148
1934	28 970	15 955	1 602	10 994	419
1951	25 446	15 807	1 021	8 579	39
1961	23 203	14 681	1 102	7 256	164
1971	21 810	16 400	302	5 104	4
1981	20 469	14 259	789	5 389	32
1991	19 878	13 945	938	4 700	295

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 51–67. p.

Felsőpulya a burgenlandi magyarság egyik központja. A 2640 fős összlakosságból 631 fő (23,9%) vallotta magát magyar nemzetiségűnek. A többi településen alig élt már ez időben magyar nemzetiségű személy. Mindössze Szabadbáránd falu rendelkezett 50 fő feletti magyarsággal (52 fő), ez a település is csak Borisfalva és Ligvánd adataival együtt.

Az egykori felsőpulyai járás Ausztriához csatolt részének magyarsága túlnyomórészt Felsőpulyán élt 1991-ben. A vizsgált terület magyarságának 67,27 százaléka élt Felsőpulyán 1991-ben.

A népszámlálási adatok jelentős horvát kisebbséget is kimutattak a térségben. A horvátok száma az 1880. évi 9894 főről 11 659 főre nőtt (1920), majd 1991-re 4700 főre csökkent. A történelmi múltban Alsópulya, Borisfalva, Borosd, Császárfalu, Füles, Gyirót, Ligvánd Malomháza, Pervány, Répcesarud, Sopronudvard és Szabadbáránd voltak horvát többségű települések. Az 1991. évi népszámlálás alkalmával már csak Füles, Répcesarud és Szabadbáránd számított horvát többségű településnek.¹⁷

Az egykori kismartoni járás 26¹⁸ Ausztriához csatolt településén 1991-ben szintén minimális volt a magyarság lélekszáma.

¹⁷ Füles adataiban Gyirót és Malomháza, Répcesarud adataiban Alsópulya, Pervány és Sopronudvard, Szabadbáránd adataiban pedig Borisfalva és Ligvánd adatai is benne foglaltatnak az 1991. évi népszámlálás szerint.

¹⁸ Sopron vármegye kismartoni járásából az alábbi településeket csatolták Ausztriához: Alsókismartonhegy (Unterberg Eisenstadt), Büdöskút (Steinbrunn), Cinfalva (Siegendorf im Burgenland), Darázsfalu (Trausdorf an der Wulka), Feketeváros (Purbach am Neusiedler

6. Az Ausztriához csatolt kismartoni járás nemzetiségi összetétele
(1880–1991)

Ethnic distribution of Kismarton district annexed to Austria (1880–1991)

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	30 109	19 074	549	8 889	1 597
1890	32 666	21 451	1 185	9 540	490
1900	34 678	21 403	1 894	10 695	686
1910	33 785	20 524	2 249	10 576	436
1920	34 779	21 155	2 067	11 204	353
1923	34 059	21 618	1 029	11 195	217
1934	35 196	23 198	618	11 050	330
1951	31 742	22 307	200	9 202	33
1961	31 914	23 582	111	8 059	162
1971	32 275	31 120	17	1 048	90
1981	32 947	27 769	110	4 737	309
1991	32 687	25 539	435	5 954	528

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 67–79. p.

A 6. táblázat adataival kapcsolatban kiegészítéssel kell élnünk: az 1923. és 1934. évi adatokból Kismartonvára, az 1951., 1961., 1971. és 1981. évi adatokból Alsókismartonhegy, Felsőkismartonhegy, Kismartonvára, az 1991. évi adatokból Alsó-, Felsőkismartonhegy, Kismartonvára, Kishöflány és Lajtaszentgyörgy adatai hiányoznak.

A 26 településből 1991-ben csak Cinfalva (89 fő) és Szarvkő (56 fő) rendelkezett 50 főnél több magyarral. Cinfalva adataiban Zarány adatai is benne foglaltatnak.

A magyarokkal szemben a horvátok több településen is többséget alkottak a történelmi múltban (Büdöskút, Cinfalva, Darázsfalu, Oszlop, Szarvkő, Völgyfalva, Vulkapordány és Zarány). Az 1991. évi népszámlálás szerint a horvátok már csak Cinfalván, Darázsfalun, Oszlopon és Vulkapordányon alkottak többséget.¹⁹

See), Felsőkismartonhegy (Oberberg Eisenstadt), Fertőféhéregyháza (Donnerskirchen), Fertőszéleskút (Breitenbrunn), Kishöflány (Kleinhöflein im Burgenland), Kismartonvára (Eisenstadt Schlossgrund), Lajtapordány (Leitaprodersdorf), Lajtaszék (Stotzing), Lajtaszentgyörgy (Sankt Georgen am Leithagebirge), Lajtaújfalu (Neufeld an der Leitha), Loretto (Loretto), Nagyhöflány (Grosshöflein), Oka (Oggau), Oszlop (Oslip), Sér (Schützen am Gebirge), Szárazvár (Müllendorf), Szarvkő (Hornstein), Szentmargitbánya (Sankt Margarethen im Burgenland), Vimpác (Wimpassing an der Leitha), Völgyfalva (Zillingtal), Vulkapordány (Wulkaprodersdorf) és Zarány (Zagersdorf).

¹⁹ Az 1991. évi osztrák népszámlálás szerint Cinfalva adataiban Zarány adatai is benne foglaltatnak.

Sopron vármegye nagymartoni járásának mind a 19 települését²⁰ Ausztriához csatolták. A magyarság lélekszáma itt is alig volt kimutatható 1991-ben.

Az 1991. évi népszámlálás szerint a magyarság lélekszáma csak Nagymartonban (101 fő) haladta meg az 50 főt.

A horvát nemzetiségűek 1880-tól 1934-ig több településen többséget alkottak, azonban a II. világháború után számuk jelentősen lecsökkent a vizsgált 19 településen. Darufalva és Selegszántó horvát többségű település volt, továbbá Siklósdon is jelentős horvát kisebbség élt. Az 1991. évi népszámlálás szerint a horvátok egy településen sem alkottak többséget, még a számuk is alig volt kimutatható.

*7. Az Ausztriához csatolt nagymartoni járás nemzetiségi összetétele
(1880–1991)*

Ethnic distribution of Nagymarton district annexed to Austria (1880–1991)

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	22 037	18 884	268	2 011	874
1890	22 817	20 120	557	2 005	135
1900	25 057	21 874	922	2 056	205
1910	26 325	22 638	1 309	2 067	311
1920	27 556	23 875	1 242	2 175	264
1923	26 940	24 350	485	2 033	72
1934	28 556	25 810	206	2 076	464
1951	27 479	26 490	74	888	27
1961	27 819	26 795	48	835	141
1971	28 972	28 791	14	79	88
1981	29 869	28 862	93	557	357
1991	30 528	28 555	377	703	893

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 79–91. p.

²⁰ Sopron vármegye nagymartoni járásától az alábbi településeket csatolták Ausztriához: Borbolya (Walbersdorf), Darufalva (Drassburg), Félserfalva (Hirm), Fraknó (Frochtenstein), Fraknónádasd (Rohbach bei Mattersburg), Lajtaszentmiklós (Neudörf), Márcfalva (Marz), Nagymarton (Mattersburg), Pecsényéd (Pötsching), Petőfalva (Pöttelsdorf), Rétfalu (Wiesen), Savanyúkút (Bad Sauerbrunn), Selegd (Stöttera), Selegszántó (Antau), Siklós (Sigless), Szikra (Sieggraben), Tormafalu (Krensdorf), Újtelek (Neustift an der Rosalia) és Zemenye (Zemendorf).

A soproni járásból 21 település²¹ lett 1920-ban Ausztria része. Az egykori soproni járás 1991. évi adataiban az egykor a felsőpulyai járáshoz tartozó Kishársfalva adatai is benne foglaltatnak. A 21 településen a magyarság lélekszáma 1991-ben egy településen sem haladta meg az 50 főt.

A horvát nemzetiségűek a történelmi múltban Kelénpatakon, Lakfalván és Sopronkertesén alkottak többséget. Az 1991. évi népszámlálás szerint már csak Kelénpatakon és Sopronkertesén volt horvát többség.

*8. A soproni járás Ausztriához csatolt részének nemzetiségi összetétele
(1880–1991)*

*Ethnic distribution of the territory annexed to Austria in Sopron district
(1880–1991)*

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	19 096	15 959	270	2 024	843
1890	20 438	17 712	479	2 144	103
1900	22 108	18 866	790	2 317	135
1910	23 250	19 745	932	2 376	197
1920	24 580	21 253	775	2 432	120
1923	24 151	21 512	217	2 347	75
1934	25 415	22 832	132	2 280	171
1951	24 293	22 131	16	2 090	56
1961	23 726	21 689	23	1 845	169
1971	23 037	21 984	5	1 027	21
1981	22 563	21 047	31	1 467	18
1991	22 780	20 617	193	1 506	464

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 91–101. p.

A 4 említett járás mellett két rendezett tanácsú várost, korábban szabad királyi várost is Ausztriához csatoltak 1920-ban. Ez a két település Kismarton (Eisenstadt) és Ruszt (Rust). Kismartont német lakosai kezdetben a magyar elnevezésből lefordítva Wenig Mertersdorfnak hívták. Az Eisenstadt német elnevezés csak 1388-ban tűnt fel, amely magyarul „vasvárost” jelent. A „vasváros” elnevezés feltehetően középkori várának erősségére utalt. Az Árpád-kor

²¹ Sopron vármegye soproni járásából az alábbi településeket csatolták Ausztriához: Alsópéterfa (Unterpetersdorf), Csóronfalva (Tschurndorf), Doborján (Raiding), Felsőpéterfa (Oberpetersdorf), Fertőmeggyes (Mörbisch am See), Haracsöny (Horitschon), Hasfalva (Haschendorf), Kabold (Kobersdorf), Kelénpatak (Klingenbach), Küllő (Girm), Lakfalva (Lackendorf), Lakompak (Lackenbach), Lépesfalva (Loipersdorf im Burgenland), Lók (Unterfrauenhaid), Mészverem (Kalkgruben), Pécény (Ritzig), Somfalva (Schattendorf), Sopronkeresztúr (Deutschkreutz), Sopronkertes (Baumgarten), Sopronnyék (Neckenmarkt) és Veperd (Weppersdorf).

elején a települést magyarul Szabómártonnak hívták, csak később honosodott meg a Kismarton elnevezés. Kismarton 1925-ben lett Burgenland tartomány központja. Burgenlandot, akárcsak egész Ausztriát 1938 és 1945 között a náci Németország bekebelezte. Burgenlandot felosztották Stájerország és Alsó-Ausztria tartományok (Gau) között. Burgenlandban őshonos magyar, horvát és egyéb nemzetiségű népcsoportokat Hitler ki akarta telepíteni. Szerencsére, az elképzelése nem valósult meg. Burgenland 1945-ben ismét önálló tartomány lett Kismarton központtal.

Ruszt városa 1681 óta szabad királyi város volt. Eredeti neve Szil (Ceel) volt. A Ruszt elnevezés az 1300-as évek végén honosodott meg. A település magyar neve (Szil) németre lefordítva Rusztnak hangzik. Ruszt, a legkisebb városa volt a történelmi Magyarországnak. Ruszt, napjainkban híres jó borairól, valamint a mindössze 15 km-re fekvő Kismartonnal együtt kiváló idegenforgalmi célpont a turisták számára.

Az említett két város már 1880-ban is kevés magyart tudott felmutatni. Az 1991. évi népszámlálás szerint Ruszton mindössze 14 fő magyar élt az 1696 fős összlakosságból. Kismartonban pedig 10 349 fő élt, ebből mindössze 314 fő volt magyar.²²

9. Kismarton rendezett tanácsú város nemzetiségi összetétele (1880–1991)
Ethnic distribution of the corporate town of Kismarton
(town with local self-government) (1880–1991)

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	2 845	2 329	222	112	182
1890	2 972	2 410	355	131	76
1900	3 067	2 369	501	133	64
1910	3 073	2 074	834	101	64
1920	2 917	1 767	1 020	105	25
1923	3 263	2 877	266	112	8
1934	4 986	4 579	203	172	32
1951	5 464	5 369	48	40	7
1961	7 167	6 906	92	41	128
1971	7 774	7 736	8	9	21
1981	7 749	7 260	222	181	86
1991	10 349	9 482	314	320	233

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 100–101. p.

²² Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 91–101. p.

10. Ruszt rendezett tanácsú város nemzetiségi összetétele (1880–1991)
Ethnic distribution of the corporate town of Ruszt
(town with local self-government) (1880–1991)

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	1403	1248	71	31	53
1890	1548	1410	91	42	5
1900	1609	1446	130	28	5
1910	1535	1290	218	24	3
1920	1402	1282	90	23	7
1923	1361	1308	36	14	3
1934	1432	1399	14	18	1
1951	1596	1593	3	–	–
1961	1690	1652	8	3	27
1971	1704	1690	–	11	3
1981	1693	1684	1	–	8
1991	1696	1647	14	13	22

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 100–101. p.

A történelmi Sopron vármegyétől 1920-ban elcsatolt 1341 km²-en három járást hoztak létre az osztrákok (felsőpulyai, kismartoni és nagymartoni). A magyarság 1890-ben 8382 főt tett ki, 1991-ben már csak 2271 főt számláltak a vizsgált területen. A magyarság számbeli csökkenésének oka, hogy 1921 előtt Magyarország területéről sok hivatalnok, katona, vasutas (a vasúti csomópontoknál) és egyéb munkás telepedett le itt. Ezenkívül magyar orvosok, tanárok, jogászok és majorsági hivatali alkalmazottak is telepedtek le Sopron vármegye Ausztriához csatolt részében. A mai burgenlandi terület 1921-es Ausztriához csatolásával a korábbi magyar bevándorlók többnyire gazdasági okokból visszaköltöztek a trianoni magyar határok mögé.

A történelmi Sopron vármegye nyugati része már 1880-ban, a népszámlálás alkalmával minősített német többségű volt, a második legjelentősebb népcsoport a horvát volt a magyarság már akkor is csak a harmadik helyen állt a népességszámot tekintve.

Napjainkban, a vizsgált terület 2271 fős²³ magyarságát többségében Oberpullendorf, azaz Felsőpulya városa adja.

²³ Az 1991. évi osztrák népszámlálás eredményei a magyarság lakosság számára nézve, az elcsatolt egykori Sopron vármegyei településeken (zárójelben az adott település összlakosságának számát jelöltük): az egykori felsőpulyai járás: Alsórámóc (Répcefő adataival) magyar lakosság itt nem élt (601 fő), Borosd 10 fő (419 fő), Császárfalu 9 fő (545 fő), Csáva 24 fő (1335 fő), Felsőpulya (Középpulya adataival) 631 fő (2640 fő), Füles (Gyirót és Malomháza adataival) 37 fő (1685 fő), Locsmánd (Répceemicske adataival) 42 fő (948 fő), Répcebónya 5 fő (916 fő), Répcekehely (Alsólászló, Borsmonostor, Felsőlászló, valamint az

*11. Sopron vármegye Ausztriához csatolt részének nemzetiségi összetétele
(1880–1991)*

*Ethnic distribution of the parts annexed to Austria in Sopron county
(1880–1991)*

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	102 728	72 283	2 908	22 961	4 576
1890	107 819	78 083	4 315	24 528	893
1900	114 313	80 830	6 328	26 012	1 143
1910	116 392	80 879	8 382	25 952	1 179
1920	120 471	84 094	7 851	27 598	928
1923	118 374	86 698	4 100	27 053	523
1934	124 555	93 773	2 775	26 590	1 417
1951	116 020	93 697	1 362	20 799	162
1961	115 519	95 305	1 384	18 039	791
1971	115 572	107 721	346	7 278	227
1981	115 290	100 881	1 246	12 331	832
1991	117 918	99 785	2 271	13 196	2 666

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991) KSH, Budapest, 2000, 100–101. p.

egykori Vas vármegyei kőszegi járáshoz tartozó Rendek és Rótfalva adataival) 38 fő (2749 fő), Répceköhalom 17 fő (1186 fő), Répcesarud (Alsópulya, Pervány és Sopronudvard adataival) 33 fő (1335 fő), Sopronszentmárton (Lánzsér és Lánzsérújfalu adataival) 4 fő (1170 fő), Sopronújfalak 16 fő (1085 fő), Szabadbáránd (Borisfalva és Ligvánd adataival) 52 fő (1754 fő), Vámosderecske (Felsőrámóc és Répcekaroly adataival) 20 fő (1510 fő); az egykori kismartoni járás: Búdöskút 28 fő (1584 fő), Cinfalva (Zárány adataival) 89 fő (3367 fő), Darázsfalva 22 fő (1647 fő), Feketeváros 16 fő (2348 fő), Fertőféhéregyháza 12 fő (1556 fő), Fertőszéleskút 10 fő (1570 fő), Lajtapordány 2 fő (1043 fő), Lajtaszék magyar lakosság itt nem élt (725 fő), Lajtaújfalu 30 fő (2642 fő), Lorettom 2 fő (326 fő), Nagyhöflány 23 fő (1678 fő), Oka 3 fő (1876 fő), Oszlop 19 fő (1190 fő), Sérc 10 fő (1347 fő), Szárazvám 14 fő (1224 fő), Szarvkő 56 fő (2593 fő), Szentmargitbánya 30 fő (2608 fő), Vimpác 13 fő (883 fő), Völgyfalva 15 fő (615 fő), Vulkapordány 41 fő (1865 fő); az egykori nagymartoni járás: Darufalva 24 fő (1119 fő), Félszerfalva 8 fő (843 fő), Fraknó (Újtelek adataival) 7 fő (2678 fő), Fraknónádasd 26 fő (2669 fő), Lajtaszentmiklós 27 fő (3324 fő), Márcfalva 5 fő (1889 fő), Nagymarton (Borbolya adataival) 101 fő (5776 fő), Pecsenyéd 41 fő (2316 fő), Petőfalva 12 fő (587 fő), Rétfalu 28 fő (2692 fő), Savanyúkút 30 fő (1715 fő), Selegszántó 8 fő (700 fő), Siklósd (Tormafalu adataival) 21 fő (1604 fő), Szikra 38 fő (1393 fő), Zemenye (Selegd adataival) 1 fő (1223 fő); az egykori Soproni járás: Doborján 12 fő (854 fő), Fertőmeggyes 11 fő (2279 fő), Haracsony (Alsópéterfa adataival) 21 fő (2039 fő), Kabold (Felsópéterfa és Kishársfa adataival) 6 fő (1799 fő), Kelénpatak 31 fő (1130 fő), Lakfalva 1 fő (594 fő), Lakompak 11 fő (1101 fő), Lépesfalva 11 fő (1158 fő), Lók 6 fő (691 fő), Réccény 1 fő (909 fő), Somfalva 24 fő (2509 fő), Sopronkeresztúr (Küllő adataival) 20 fő (3327 fő), Sopronkertés 13 fő (880 fő), Sopronnyék (Hasfalva adataival) 16 fő (1785 fő), Veperd (Csóronfalva és Mészverem adataival) 9 fő (1725 fő); Kismarton (Alsókismartonhegy, Felsőkismartonhegy, Kishöflány, Kismartonvára és Lajtaszentgyörgy adataival) egykori rendezett tanácsú város 314 fő (10 349 fő), Ruszt egykori rendezett tanácsú város 14 fő (1696 fő).

A táblázatból leolvasható, hogy a történelmi Sopron vármegye Ausztriához csatolt részében a magyarok csak a német és a horvát nemzetiségek után, a harmadik legjelentősebb népcsoport a térségben. A magyarok lélekszámát 1991-ben a német nemzetiségűek lélekszáma több mint 43-szor, a horvátok lélekszáma pedig több mint 5-ször haladta meg a magyar nemzetiségűek lélekszámát. A táblázat adataiban a négy járás (felsőpulyai, kismartoni, nagymartoni és soproni), valamint Kismarton és Ruszt adatai is benne foglaltatnak.

4. Magyarok Vas vármegye Ausztriához csatolt részében

Vas vármegye a közepes területű vármegyék közé tartozott, területe: 5399 km² volt. Településeinek száma: 611 volt; a legtöbb településsel Vas vármegye rendelkezett a történelmi Magyarország vármegyéi közül. Vas vármegye 10 járásból (celldömölki, felsőőri, körmendi, kőszegi, muraszombati, németújvári, sárvári, szentgotthárdi, szombathelyi és vasvári), valamint két rendezett tanácsú városból (Kőszeg és Szombathely) állt. A járasok közül a muraszombati járás a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került, három település kivételével (Gödörháza, Magyarszombatfa és Velemér), amely Magyarországnál maradt. Továbbá az egykori szentgotthárdi járás 11 települése is a délszláv államalakulat része lett. Az egykori muraszombati járás (111 település) és a 11 egykor szentgotthárdi járáshoz tartozó települések napjainkban már Szlovénia részei. A felsőőri (60 település) és németújvári járasok (50 település) teljes egészében, a körmendi (5 település), a kőszegi (36 település), a szentgotthárdi (33 település) és a szombathelyi (11 település) járasok pedig csak részben kerültek Ausztriához. Összesen 195 település került Ausztriához a trianoni békeszerződés és az azt követő határkorrekciók következtében.

Vas vármegye hazánk egyik dunántúli vármegyéje volt. Északról Alsó-Ausztria és Sopron vármegye, keletről Veszprém vármegye, délről Zala vármegye, nyugatról pedig Stájerország határolta.

A vármegye keleti, kisebb része síkság, a nyugati része pedig hegyes-dombos vidék. A Dunántúl legmagasabb pontja az Írott-kő (883 méter) is Vas vármegye területén feküdt, ma a határt jelenti Ausztria és Magyarország között.

Annak ellenére, hogy a vármegye lakosságának a föld- és szőlőművelés, valamint az állattenyésztés adott megélhetést, az ipar és kereskedelem is meglehetősen fejlett volt.

A közművelődés tekintetében, az 1890-es években a vármegye kedvező helyzetben volt. A 6 éven felüli férfi lakosság 19,3%-a, a női lakoságnak pedig 25%-a nem tudott sem írni, sem olvasni. A tanköteles gyermekeknek csak 3,7%-a nem járt iskolába.²⁴

²⁴ A Pallas Nagylexikona. Bp., 15. kötet, 85–89. p.

A lakosság számát tekintve, az 1910. évi népszámlálás 396 423 főt írt össze a vármegye területén. A népsűrűség: 73,4 fő/km² volt. A vármegye lakosságának 53,9%-a volt magyar, 28,4%-a volt német, valamint 13,5%-a volt szlovén (vend) és 4%-a horvát. A felekezeti hovatartozás tekintetében, a vármegye 75,5%-a volt római katolikus, 19,9% volt evangélikus, 3% református és 1,6% izraelita. Az evangélikusok jelentős részét a vendek, azaz a szlovénok adták, akik Muraszombat környékén éltek.

A trianoni békeszerződés és az azt követő határmódosítások következtében Vas vármegye 2190 km² területet veszített Ausztria és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság javára. Ebből 1548 km² lett Ausztriáé, valamint 642 km² pedig a „3:1 Királyságé”, azaz a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságé. A 642 km²-es terület, amelyet Muravidéknek hívtunk, 1991-től Szlovénia része.

A felsőöri járásból 60 település lett Ausztria része. A járás központja Felsőőr volt. Az Ausztriához csatolt Vas vármegyei vidéken, még 955-ben, a Lechmezei események után határőr-településeket létesítettek. A korai dokumentumok „spiculatores” és „sagittarii”, azaz „őrökről” és „lövőkről” szólnak. Néhány település (Alsólövő, Felsőlövő, Őrisziget, Alsóőr és Felsőőr ma is emlékeztetnek egykori lakóikra. A magyar határőrök kivételes jogokkal rendelkeztek, még kismessé is nyilvánították őket.²⁵ Később számos vár is épült ezen a vidéken a vidék biztonságosabbá tétele végett (pl.: Borostyánkő, Léka, Monyorókerék, Németújvár, Vöröstorony). A várurak földjeire a német lakosság beszivárgása is megkezdődött. A török háborúk idején a vidék magyar lakosság megfogyatkozott, a német lakosság ebből kifolyólag nagyobb szerephez jutott. A török időkben a németek mellé ide is horvátok érkeztek, ezzel a megmaradt néhány magyar ajkú település el lett választva a többi magyar nyelvű területtől. Ekkor alakultak ki az alsóöri, a felsőöri és az őriszigeti magyar nyelvi szigetek. A felvilágosult abszolutizmus idején (1740–1792) megindult a németiség erőteljes betelepítése. Ennek ellenére a magyarság egészen a XX. század közepéig csak egymás között házasodott. Egy magyar és egy más nemzetiségű személy között ritkán kötődött házasság az egykori határőr településeken.²⁶ Ez a helyi magyaroknak igen erős függetlenségtudatot adott.

A XIX. században megkezdődött a lakosság fogyása, egyrészt az iparosodás miatt magyar kézművesek háttérbeszorultak. Másrészt a kisbirtokosok nem bírták tovább felaprózni a birtokaikat. Megkezdődtek az elvándorlások is, majd a megmaradt magyar lakosság lassan asszimilálódni kezdett. A II. világháború előtt, az Anschluss-t követően Hitler Ukrajnába akarta deportálni a megmaradt

²⁵ A leggyakoribb kismemesi családnevek: Balikó, Balla, Benedek, Benkő, Deáki, Farkas, Gaál, Gangoly, Gyáki, Györök, Heritz, Kelemen, Leéb? Moór, Német, Paál, Palánk, Seper, Szabó, Takács és Zarka. Ezek a családnevek a napjainkban is léteznek, nem egy közülük még Burgenland déli részén, azaz Felsőőr vidékén is fellelhető.

²⁶ Az adatok a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület honlapjáról származnak: http://www.hhrf.org/xantusz/my_burgenland.html

burgenlandi magyarságot, és a helyükre pedig Dél-Tirolból akart németeket betelepíteni. Az elgondolás nem valósult meg, de az egyházi iskolákat államosították, valamint a magyar nyelv oktatását megszüntették, annak ellenére, hogy 1920 és 1938 között az osztrák hatalom azt engedélyezte. A II. világháború borzalmai a burgenlandi, és ezzel a „határőr-települések” magyarságát is megítézték. A vasfüggöny létrehozásával pedig még a kapcsolat is megszakadt az anyaországgal.

A burgenlandi magyarság érdekeiért a Burgenlandi Magyarok Kultúregyesülete lépett fel 1968-at követően. Az 1976. évi „Népcsoporttörvény” pedig a burgenlandi magyarságot is kisebbségként ismerte el. A vasfüggöny lehullásával a kapcsolat ismét helyreállt a burgenlandi magyarok és az anyaországiak között.

Napjainkban, a burgenlandi magyarság túlnyomó többségének négy település ad otthont. Felsőpulya (Oberpullendorf) kivételével mind a három település az egykori Vas vármegye Ausztriához csatolt részén helyezkedik el, azon belül is a néhai felsőőri járás területén. A három vasi település felekezeti hovatartozás tekintetében is érdekességet mutat. A legkisebb település a három közül Órisziget, amely ma is magyar többségű. Az itt lakók evangélikus vallásúak. Alsóőr, amely szintén a mai napig megőrizte magyar többségét, a római katolikus vallást követi, akárcsak a néhai Sopron vármegyei Felsőpulya. A legnagyobb település, ahol a magyarok már csak kisebbségben élnek, Felsőőr. A felsőőri magyarok többnyire a református vallást követik. Tekintettel arra, hogy a három, illetve Felsőpulyával együtt a négy település lakói kisnemesek voltak, akik széles körű jogokkal rendelkeztek, ezért a Habsburg uralkodó nem szólhatott bele, hogy a „határőr-települések” lakói milyen vallást kövessenek. Ennek ellenére a többnyire katolikus – a mai Dél-Burgenlandban jelentős birtokokkal rendelkező – Batthyányiak beleszóltak kisebb-nagyobb eredményekkel a határőr-települések lakóinak felekezeti meggyőződésébe.

A felsőőri járás 60 települése teljes egészében, 1920-ban Ausztria részévé vált.²⁷ A felsőőri járás területén jött létre az osztrákok által létrehozott felsőőri kerület, amelynek szintén Felsőőr lett a központja.

²⁷ Vas vármegye felsőőri járásának települései: Alhó (Markt Allhau), Alsólövő (Unterschützen), Alsóőr (Unterwart), Árokszállás (Grafenschachen), Borhegy (Weinberg im Bgld), Buglóc (Schreibersdorf), Drumoly (Drumling), Fehérpatak (Tauchen), Felsőkéthely (Neumarkt im Tauchental), Felsőlövő (Oberschützen), Felsőőr (Oberwart), Góborfalva (Goberling), Grodnó (Grodna), Gyepűfüzes (Kohfidisch), Gyimótfalva (Jormannsdorf), Hamvasd (Aschau im Bgld), Határfő (Schmiedrait), Hidasrákosd (Kroisegg), Jobbágyújfalu (Rohrbach a. d. Teich), Kicléd (Kitzladen), Kiscikény (Kleinzicken), Kiskarasztos (Kleinbachstelen), Kisszentmihály (Kleinpetersdorf), Lapincsújtelek (Neustift a. d. Lafnitz), Lipótfalva (Loipersdorf im Bgld), Lődös (Litzelsdorf), Máriafalva (Mariasdorf), Mérem (Miedlingsdorf), Nagykarasztos (Grossbachsetlen), Nagyszentmihály (Grosspetersdorf), Németsiklénny (Eisenzicken), Oláhcsiklénny (Spitzzicken), Ószalónak (Altschlaining), Órállás (Oberdorf im Bgld), Óribánya (Bergwerk), Óribükkösd (Buchsachen), Óridobra (Neuhaus)

A nemzetiségi összetételt tekintve a felsőőri járásban, akárcsak a másik hat burgenlandi járásban a németiség volt minősített többségben. Viszont a horvátok száma jelentősen elmaradt az északabbra elhelyezkedő felsőpulyai, nagymartoni, kismartoni és nezsideri járások horvát kisebbségeinek számától. A legtöbb magyar a felsőőri járásban élt, 1991-ben, Burgenland területén. A felsőőri járásban található Őrisziget és Alsóőr magyar többségű. Egész Burgenlandban csak ez a két település mondható magyar többségűnek, még Felsőőrön és Felsőpulyán is kisebbséget alkotnak a magyarok. A burgenlandi magyarság 51,82%-a (3505 fő) az elcsatolt Vas vármegyei részen élt 1991-ben. Az elcsatolt vasi területek 3505 fős magyarságából 2916 fő, azaz 83,19% élt az egykori felsőőri járás területén.

A 6763 fős burgenlandi magyarságból 2916 fő, azaz a burgenlandi magyarok 43,11%-a az egykori felsőőri járás területén élt 1991-ben.²⁸

*12. Vas vármegye Ausztriához csatolt felsőőri járásának
nemzetiségi összetétele (1880–1991)*

*Ethnic distribution of Felsőőr district annexed to Austria in Vas county
(1880–1991)*

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	43 367	35 243	4 891	1 221	2 012
1890	45 362	37 762	5 785	1 052	763
1900	45 873	38 431	5 754	951	737
1910	44 285	35 574	6 517	851	1 343
1920	43 038	34 732	6 195	736	1 375
1923	41 391	35 151	5 633	579	28
1934	43 490	36 604	3 929	384	2 573
1951	38 697	35 598	2 569	333	197
1961	38 771	35 600	2 582	263	326
1971	40 685	39 358	966	251	110
1981	41 297	38 541	2 331	261	164
1991	42 451	38 494	2 916	369	672

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 102–125. p.

i. d. Wart), Őrisziget (Siget i. d. Wart), Pinkadombhát (Hochart), Pinkafő (Pinkafeld), Pinkamiske (Mischendorf), Pinkaóvár (Burg), Pöszöny (Badersdorf), Rödöny (Riedlingsdorf), Sámfalva (Hannersdorf), Sárosszék (Kotezicken), Sóshegy (Sulzriegel), Szalónakújtelek (Neustift bei Schlaining), Szépúr (Schönherm), Tarcsa (Bad Tatzmannsdorf), Újrétfalva (Wiesfleck), Városszalónak (Stadtschlaining), Várújfalu (Woppendorf), Vaskomját (Kemeten), Vasfarkasfalva (Wolfau), Vasjobbágyi (Jabing), Vaskomját (Kemeten), Vasvörösvár (Rotenturm a. d. Pinka), Velege (Welgersdorf) és Villámos (Willersdorf).

²⁸ Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 102–125. p.

Az 1991. évi osztrák népszámlálás szerint lassú emelkedés figyelhető meg az egykori járás magyarságának lélekszámában. 1880-tól 1910-ig lassú emelkedés, majd 1910-től 1951-ig erőteljes csökkenés, 1951-től pedig ismételten lassú növekedés figyelhető meg a magyarság lélekszámát illetően.²⁹

13. A körmendi járás Ausztriához csatolt részének nemzetiségi összetétele (1880–1991)

Ethnic distribution of the territory annexed to Austria in Körment district (1880–1991)

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	2 233	2 097	47	17	72
1890	2 377	2 280	72	24	1
1900	2 449	2 366	56	25	1
1910	2 324	2 197	109	18	–
1920	2 290	2 214	57	19	–
1923	2 101	2 066	21	12	2
1934	2 034	2 017	11	5	–
1951	1 891	1 890	1	–	–
1961	1 768	1 758	2	2	6
1971	1 582	1 582	–	–	–
1981	1 435	1 432	–	1	2
1991	Az egykori németújvári, ill. a szombathelyi járások adataiban				

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 126–127. p.

²⁹ Az 1991. évi osztrák népszámlálás eredményei a magyarság lakosságszámára nézve, az elcsatolt egykori Vas vármegyei felsőőri járás településein (zárójelben az adott település összlakosságának számát jelöltük): Alhó (Őribükkösd adataival) 16 fő (1712 fő), Alsóőr (Németciklénny adataival) 670 fő (988 fő), Árokszállás (Hidasrákosd adataival) 3 fő (1161 fő), Felsőlövé (Alsólövé, Hamvasd, Határfő és Villámos adataival) 32 fő (2411 fő), Felsőőr (Őriszentmárton adataival) 1598 fő (6391 fő), Gyepűfüzes (Egyházásfüzes, Hovárdos és Pöszöny adataival) 11 fő (1823 fő), Lapincsújtelek magyar lakos nem élt a településen (580 fő), Lipótfalva (Kicléd adataival) 5 fő (1225 fő), Lődös 4 fő (1156 fő), Máriafalva (Fehérpatlak, Grodnó, Őribánya, és Szalónakújtelek adataival) 10 fő (1315 fő), Nagyszentmihály (Kisciklénny, Kísszentmihály, Mérem, Vasjobbágyi és Velege adataival) 108 fő (4401 fő), Órállás (8 fő (1080 fő), Pinkafő (Pinkadombhát adataival) 85 fő (5010 fő), Pinkamiske (Jobbágyújfalu, Kiskaraszto, Nagykaraszto, Őridobra, és Sárosszék adataival) 15 fő (2017 fő), Rödöny 7 fő (1549 fő), Sámfalva (Pinkaóvár és Várújfalu adataival) 5 fő (864 fő), Tarcsa (Gyimótfalva és Sóshegy adataival) 26 fő (1134 fő), Újrétfalva (Borhegy, Buglóc és Szépúr adataival) 1 fő (1129 fő), Városszalónak (Drumoly, Felsőkéthely, Góborfalva és Ószalónak adataival) 24 fő (2284 fő), Vasfarkasfalva 9 fő (1333 fő), Vaskomját 5 fő (1522 fő) és Vasvörösvár (Oláhciiklénny és Őrisziget adataival) 274 fő (1410 fő).

A körmendi járás mindössze 5 települése került Ausztriához.³⁰ Az 5 falu 1971-ben és 1981-ben már nem rendelkezett magyar kisebbséggel, majd az 1991. évi népszámlálás alkalmával Karácsfalva, Lovászd és Németbükös lakossága Szentkút (Heiligenbrunn, németújvári járás) adataiban, Nagysároslak lakossága Strém (Strem, németújvári járás) adataiban és Pinkakertes lakossága Monyorókerék (Eberau, szombathelyi járás) adataiban lett összeírva.

*14. A kőszegi járás Ausztriához csatolt részének nemzetiségi összetétele
(1880–1991)*

*Ethnic distribution of the territory annexed to Austria in Kőszeg district
(1880–1991)*

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	18 947	14 140	305	3 509	993
1890	18 686	14 048	596	3 745	297
1900	19 037	14 089	863	3 805	280
1910	18 966	13 358	1 490	3 595	523
1920	18 692	13 377	1 102	3 754	459
1923	18 124	13 780	768	3 381	195
1934	18 130	14 253	414	2 587	876
1951	16 051	13 129	142	2 674	106
1961	15 317	12 689	171	2 254	203
1971	14 906	14 405	10	475	16
1981	14 415	12 627	71	1 667	50
1991	13 845	11 583	292	1 596	374

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 128–141. p.

Vas vármegye kőszegi járásától 36 település került Ausztriához. A magyarság lélekszáma már 1880-tól elenyészőnek volt mondható, még a horvát nemzetiségűek lélekszáma is meghaladta a magyarokét. A kőszegi járás 36³¹ Auszt-

³⁰ A körmendi járás Ausztriához csatolt települései: Karácsfa (Hagensdorf im Bgld., Lovászd (Luising), Nagysároslak (Moschendorf), Németbükös (Deutsch Bieling) és Pinkakertes (Gaas).

³¹ A kőszegi járás Ausztriához csatolt települései: Alsószénégető (Unterkohlstatten), Bándol (Weiden bei Rechnitz), Barátmajor (Mönchmeierhof), Borostyánkő (Bernstein), Csajta (Schachendorf), Edeháza (Stuben), Felsőszénégető (Oberkohlstatten), Füsthegyirokány (Rauhriegel-Allersgraben), Gyöngyösfő (Günseck), Hámortó (Hammerteich), Hármásfalu (Podgoria), Hámorsátor (Dreihütten), Hosszúség (Langeck im Bgld.), Hosszúségghuta (Glashütten bei Langeck im Bgld.), Incéd (Dürnbach im Bgld.), Kőpatak (Steinbach im Bgld.), Kulcsárfalu (Allersdorf im Bgld.), Kúpfalva (Kogl im Bgld.), Lantosfalva (Bubendorf im Bgld.), Léka (Lockenhaus), Létér (Lebenbrunn), Mencsér (Rettenbach), Németgyirót (Deutsch Gerisdorf), Óhodász (Althodis), Polányfalva (Podler), Pörgölény (Pilgersdorf), Rendek (Liebing), Rohonc (Rechnitz), Rőtfalva (Rattersdorf),

riához csatolt településének egy része (13 település) a felsőpulyai járáshoz, a másik része (23 település) pedig a felsőőri járáshoz lett besorolva, az osztrák közigazgatás szervezésekor. A magyarság lélekszáma 1991-ben 292 fő volt, vagyis a 36 településen gyakorlatilag alig élt magyar.³²

Az egykori felsőőri járás mellett a németújvári járás rendelkezett a legtöbb településsel. A néhai járás központja Németújvár volt, a Batthyány-család „fészke”. A Batthyányiak, mint már korábban említettük többször is hatalmuk alá akarták hajtani a „határőr-települések” lakóit, ez az elgondolás nem igazán valósult meg.

Azonban a szintén egykor Vas vármegyei őrségi falvak (Őriszentpéter és térsége) lakóit sikerült jobbágysorba süllyeszteniük.

Az 1991. évi népszámlálás szerint az 50 településen³³ alig élt már magyar nemzetiségű személy. A lakosság túlnyomó hányada ezen a vidéken is német nemzetiségűnek vallotta magát.

Rumpód (Rumpersdorf), Salamonfalva (Salmansdorf), Szabar (Zuberbach), Szalónakhuta (Glasshütten bei Schlaining), Újvörösvágás (Redsschlag), vágod (Holzschlag), Városhodász (Markt Neuhodis).

³² Az 1991. évi osztrák népszámlálás eredményei a magyarság lakosságszámára nézve, az elcsatolt egykori Vas vármegyei községi járás településein (zárójelben az adott település összlakosságának számát jelöltük): Alsószenégető (Felsőszénégető, Gyöngyösfő, Szalónakhuta és Vágod adataival) 17 fő (1152 fő), Bándol (Barátmajor, Füsthegyirokány, Hármásfalu, Kulcsárfalu, Polányfalva, Rumpód és Szabar adataival) 25 fő (954 fő), Borostyánkő (Edeháza, Háromsátor, Mencsér és Újvörösvágás adataival) 21 fő (2493 fő), Csajta (Csém és Incéd adataival) 77 fő (1168 fő), Léka (Hármortó, Hosszúszeg, Hosszúszeghuta és Kisostoros (Hochstrass, Sopron vm., felsőpulyai járás adataival) 18 fő (2047 fő), Pörgölény (Kőpatak, Kúpfalu, Lantosfalva, Létér, Németgyirót és Salamonfalva adataival) 2 fő (1713 fő), Rohonc 112 fő (3462 fő), Városhodász (Óhodász adataival) 20 fő (856 fő).

³³ Az Ausztriához csatolt németújvári járás települései: Alsómedves (Grossmüribisch), Baksafalu (Bocksdorf), Bányácska (Steingraben), Barátfalu (Ollersdorf im Bgld.), Békafalu (Krottendorf bei Güssing), Borosgödör (Inzenhof), Burgóhely (Burgauberg), Egyházassfüzes (Kirchfödisch), Felsőmedves (Kleinmüribisch), Felsőújlak (Neusiedl bei Güssing), Ganócs (Gamischdorf), Hárspatak (Limbach im Bgld.), Horvátsencs (Kroatisch Tschantschendorf), Horváthásos (Kroatisch Ehrendorf), Hovardos (Harmisch), Kiskolozsvár (Glasing), Kisvaskút (Eisenhütt), Kukmér (Kukmirn), Lipóc (Dteinfurt), Magashegy (Neudauberg), Nád (Rohr im Bgld.), Németcsencs (Deutsch Tschantschendorf), Némethásos (Deutsch Ehrendorf), Németszentgrót (Gerersdorf bei Güssing), Németújvár (Güssing), Óbér (Olbendorf), Orbánfalu (Urbersdorf), Özgödör (Rehgraben), Pásztorháza (Stinatz), Pinkóc (Güttenbach), Pónic (Punitz), Pusztaszentmárton (Sankt Michael im Bgld.), Rábort (Rauchwart im Bgld.), Salafa (Schallendorf im Bgld.), Sándorhegy (Tschanigraben), Sós-kút-falu (Sulz im Bgld.), Strém (Strem), Szénás-gödör (Heugraben), Szentelek (Stegersbach), Szentkút (Heiligenbrunn), Szombatfa (Sumetendorf), Tarócsencs (Tudersdorf), Tobaj (Tobaj), Újhegy (Neuberg im Bgld.), Újtelep (Neustift bei Güssing), Vághegy (Hackerberg), Várszentmiklós (Sankt Nikolaus), Vasnyul-falu (Hasendorf im Bgld.), Vörthegey (Wörterberg) és Zsámánd (Reinersdorf).

A magyar lakosság mindössze 193 főt tett ki.³⁴

*15. Az Ausztriához csatolt németújvári járás nemzetiségi összetétele
(1880–1991)*

Ethnic distribution of Németújvár district annexed to Austria (1880–1991)

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	30 737	21 922	386	6 924	1 505
1890	34 003	25 684	581	7 629	109
1900	34 469	25 600	1 200	7 584	85
1910	33 464	24 447	1 750	7 053	214
1920	32 687	24 679	1 311	6 526	171
1923	31 189	24 828	487	5 638	236
1934	31 797	25 359	298	5 373	767
1951	28 576	25 067	85	3 383	41
1961	27 054	24 354	73	2 548	79
1971	27 245	26 530	8	648	59
1981	27 083	24 106	63	2 830	84
1991	26 573	23 228	193	2 621	531

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 142–161. p.

Vas vármegye szentgotthárdi járásából 33 település került Ausztriához.³⁵ Az 1991. évi osztrák népszámlálás mindössze 74 magyart regisztrált a 33 települé-

³⁴ Az 1991. évi osztrák népszámlálás eredményei a magyarság lakosságszámára nézve, az elcsatolt egykori Vas vármegyei németújvári járás településein (zárójelben az adott település összlakosságának számát jelöltük): Baksafalva (Nád és Szénásgödör adataival) 1 fő (1444 fő), Barátfalva 5 fő (957 fő), Burgóhegy (Magashegy adataival) 3 fő (1253 fő), Kukmér (Felsőújjak, Hárszatak és Kisvaskút adataival) 4 fő (2080 fő), Németszentgrót (Özgödör és Sósokútfalu adataival) 1 fő (1093 fő), Németújvár (Bányácska, Békafalu, Kiskolozsvár, Orbánfalu és Várszentmiklós adataival) 86 fő (3945 fő), Óbér 4 fő (1534 fő), Pásztorháza 10 fő (1480 fő), Pinkóc 14 fő (1111 fő), Pusztaszentmihály (Ganócs, Rábort és Salafa adataival) 14 fő (1764 fő), Strém (Lipóc, Nagysároslak (Moschendorf, körmendi j.), Némethásos és Szombatfa adataival) 2 fő (1403 fő), Sentelek 25 fő (2316 fő), Szentkút ((Karácsfa (Hagedorf im Bgld., körmendi j.), Lovászd (Luising, körmendi j.), Némethbükös (Deutsch Bieling, körmendi j.)) és Zsámánd adataival) 8 fő (1087 fő), Tobaj (Horvátsencs, Németsencs, Ponic, Taródcencs és Vasnyulfa adataival) 8 fő (1447 fő), Újhegy 1 fő (1178 fő), Újtelep (Alsómedves, Borosgödör, Felsőmedves és Sándorhegy adataival) 7 fő (1622 fő), Vághegy a településen nem élt magyar (402 fő) és Vörthege a településen nem élt magyar (457 fő).

³⁵ A szentgotthárdi járás Ausztriához csatolt települései: Badafalva (Weichselbaum), Békató (Krottendorf bei Neuhaus am Klausenbach), Bónisfalva (Bonisdorf), Dobrafalva (Dobersdorf), Döbör (Doiber), Ercsenye (Henndorf im Bgld.), Farkasdifalva (Neumarkt an der Raab), Gercse (Gritsch), Gyanafalva (Jenersdorf), Horvátfa (Krobotek), Királyfalva (Königsdorf), Kistótlak (Windisch-Minihof), Köröstyén (Grieselstein), Lapincsolaszi

sen. A horvátok 20, a szlovénok pedig 66 fővel képviseltették magukat a 33 településen. A lakosság túlnyomó többsége német nemzetiségűnek vallotta magát. A szentgotthárdi járás 33 települése 1880-tól szinte kizárólag németajkúnak volt mondható.

16. A szentgotthárdi járás Ausztriához csatolt településeinek nemzetiségi összetétele (1880–1991)

Ethnic distribution of the settlements annexed to Austria in Szentgotthárd district (1880–1991)

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	25 224	23 672	194	18	1 340
1890	27 016	26 225	296	29	466
1900	26 332	25 394	472	29	437
1910	25 889	24 467	629	34	759
1920	24 645	23 073	992	11	569
1923	23 936	23 303	174	11	448
1934	23 699	22 623	91	17	968
1951	20 530	20 477	13	7	33
1961	19 679	19 536	19	–	124
1971	19 703	19 603	1	–	99
1981	18 937	18 806	46	8	77
1991	18 045	17 710	74	20	241

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 162–175. p.

A szentgotthárdi járás minimális magyarság 194 fő volt, a 33 településből egyben sem haladta meg a magyarság száma az 50 főt.³⁶

(Wallendorf), Liba (Minihof–Liebau), Malomgödör (Mühlgraben), Mészvölgy (Kalch), Nádkút (Rohrbrunn), Nagyfalva (Mogersdorf), Némethidegkút (Deutsch Kaltenbrunn), Németlak (Deutsch Minihof), Ókörtvélyes (Eltendorf), Patafalva (Poppendorf im Bgld.), Pócsfalu (Rosendorf), Rábakeresztúr (Heiligenkreuz im Lafnitztal), Rábaőr (Oberdrosen), Rábaszentmárton (Sankt Martin an der Raab), Radafalva (Rudersdorf), Raks (Rax), Tóka (Tauka), Újkörtvélyes (Zahling), Vasdobra (Neuhaus am Klausenbach) és Velike (Welten).

³⁶ Az 1991. évi osztrák népszámlálás eredményei a magyarság lakosságszámára nézve, az elcsatolt egykori Vas vármegyei szentgotthárdi járás településein (zárójelben az adott település összlakosságának számát jelöltük): Badafalva (Horvátfalva és Pócsfalu adataival) 1 fő (884 fő), Gyanafalva (Ercsenye, Köröstyén és Raks adataival) 33 fő (4053 fő), Liba (Kistótlak és Tóka adataival) a településen nem élt magyar (1103 fő), Nagyfalva (Lapincsolaszi és Németlak adataival) 10 fő (1264 fő), Némethidegkút (Nádkút adataival) 8 fő (1836 fő), Ókörtvélyes (Királyfalva és Újkörtvélyes adataival) 3 fő (1758 fő), Rábakeresztúr (Patafalva adataival) 13 fő (1420 fő), Rábaszentmárton (Döbör, Farkasdifalva, Gercse, Rábaőr és Velike adataival) 1 fő (2189 fő), Radafalva (Dobrafalva adataival) 5 fő (1938 fő) és Vasdobra (Békató, Bonisfalva, Malomgödör és Mészvölgy adataival) a településen nem élt magyar (1600 fő).

A történelmi Vas vármegye szombathelyi járásától 11 települést csatoltak Ausztriához.³⁷ Az egykori szombathelyi járás 11 Ausztriához csatolt településének lakossága a múltban, illetve 1991-ben is a német nemzetiséghez tartozott. Mindössze 30 magyart írtak össze a 11 településen 1991-ben.³⁸

17. A szombathelyi járás Ausztriához csatolt településeinek nemzetiségi összetétele (1880–1991)

Ethnic distribution of the settlements annexed to Austria in Szombathely district (1880–1991)

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	4386	3289	45	895	157
1890	4661	3553	117	963	28
1900	4797	3622	167	1007	1
1910	4647	3330	371	938	8
1920	4608	3252	429	923	4
1923	4377	3822	377	169	9
1934	4073	3060	219	711	83
1951	3799	3199	63	534	3
1961	3384	2911	28	445	–
1971	3133	3114	3	–	16
1981	2856	2481	5	367	3
1991	2651	2586	30	17	18

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 176–181. p.

Vas vármegye Ausztriához csatolt részében 1991-ben 3505 magyar élt, a burgenlandi magyarság több mint fele (51,82%) ezen a területen élt. Bár a horvát nemzetiség többnyire Moson és Sopron vármegyék Ausztriához csatolt részében éltek és élnek a mai napig, mégis fellelhetők voltak a vasi részben is. A számuk 1880-tól egészen 1991-ig mindig meghaladta a magyarság számát. Horvát többségű települések voltak: Oláhciklény, a felsőőri járásból,³⁹ Bándol,

³⁷ A szombathelyi járás Ausztriához csatolt települései: Abdalóc (Edlitz im Bgld.), Alsóbeled (Unterbilden), Csejke (Eisenberg an der Pinka), Csém (Schandorf), Felsőbeled (Oberbilden), Kólom (Kulm im Bgld.), Monyorókerék (Eberau), Németlövő (Deutsch Schützen), Pinkatótfalu (Winten), Pokolfalu (Höll) és Pószaszentkatalin (Sankt Katharein im Bgld.).

³⁸ Az 1991. évi osztrák népszámlálás eredményei a magyarság lakosságszámára nézve, az elcsatolt egykori Vas vármegyei szentgotthárdi járás településein (zárójelben az adott település összlakosságának számát jelöltük): Monyorókerék (Alsóbeled, Felsőbeled, Horváthásos (Kroatisch Ehrendorf, németújvári járás), Kólom, Pinkakertes (Gaas, körmendi járás) és Pinkatótfalu (Winten) adataival) 11 fő (1404 fő) és Németlövő (Abdalóc, Csejke, Pokolfalu és Pószaszentkatalin adataival) 19 fő (1247 fő).

³⁹ Oláhciklény 1991-ben is horvát többségű volt.

Barátmajor, Csajta, Füstsirokány, Hármásfalu, Incéd, Kulcsárfalu, Óhodász, Rumpód és Szabar a kőszegi járásból,⁴⁰ Alsómedves, Horvátcsencs, Horváthásos, Hovárdos, Kisvaskút, Lipóc, Özgödör, Pásztorháza, Pinkóc, Pónic, Sós-kút-falu, Szénásgödör, Szentelek, Újhegy, Vasnyul-falu és Zsámánd a németújvári járásból.⁴¹ A magyarság a németek és a horvátok után a harmadik legjelentősebb népcsoport volt a térségben.

*18. Vas vármegye Ausztriához csatolt részének nemzetiségi összetétele
(1880–1991)*

*Ethnic distribution of the parts annexed to Austria in Vas county
(1880–1991)*

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	124 894	100 363	5 868	12 584	6 079
1890	132 105	109 552	7 447	13 442	1 664
1900	132 957	109 502	8 512	13 401	1 542
1910	129 575	103 373	10 866	12 489	2 847
1920	125 960	101 327	10 086	11 969	2 578
1923	121 118	102 950	7 460	9 790	918
1934	123 223	103 916	4 962	9 077	5 268
1951	109 544	99 360	2 873	6 931	380
1961	105 973	96 848	2 875	5 512	738
1971	107 254	104 592	988	1 374	300
1981	106 023	97 993	2 516	5 134	380
1991	103 565	93 601	3 505	4 623	1 836

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 180–181. p.

⁴⁰ Bándol és Csajta 1991-ben is horvát többségű települések voltak. Barátmajor, Füstsirokány, Hármásfalu, Kulcsárfalu, Rumpód és Szabar 1991-ben, a népszámlálás alkalmával már Bándol részei voltak. Adataik Bándol adataiban szerepelnek. Incéd 1991-ben, a népszámlálás alkalmával már Csajta része volt. Adatai Csajta adataiban szerepelnek.

⁴¹ Pásztorháza, Pinkóc és Újhegy 1991-ben is horvát többségűek voltak.

19. A mai Burgenland nemzetiségi összetétele (1880–1991)
Ethnic distribution of the actual territory of Burgenland (1880–1991)

Év	Összesen	Német	Magyar	Horvát	Egyéb
1880	270 941	204 941	10 978	41 081	13 261
1890	282 343	220 684	15 167	43 398	3 094
1900	292 524	224 115	20 447	44 540	3 422
1910	292 041	217 308	26 225	43 633	4 875
1920	294 849	221 185	24 867	44 753	4 044
1923	286 179	226 995	15 254	42 011	1 919
1934	299 447	241 326	10 442	40 500	7 180
1951	276 136	239 687	5 251	30 599	599
1961	271 001	237 967	5 033	26 259	1 742
1971	272 119	261 176	1 491	8 786	666
1981	269 771	245 369	4 147	18 762	1 493
1991	270 880	239 097	6 763	19 460	5 560

Forrás: Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000, 180–181. p.

Burgenland lakossága, az 1991. évi népszámlálás szerint 90,37%-ban német nemzetiségű volt. A horvátok a második helyen 7,18%-os számaránnyal, a magyarok pedig 6763 fővel a harmadik helyen (2,49%) álltak. Az egyéb kategória pedig 5560 főt tett ki (2,05%). A németek száma 1880-tól 1900-ig lassan nőtt, majd 1910-re visszaesett 1920-tól 1934-ig ismét növekedőben volt, majd 1951 óta lassan, de folyamatosan csökken. A horvátok számát tekintve elmondható, hogy 1880-tól 1900-ig nőtt, majd 1910-ben csökkent, 1920-ban ismét nőtt, majd 1923 óta folyamatosan gyorsuló mértékben csökkent a számuk. A magyarság 1880-tól 1910-ig gyarapodott, majd 1920-tól fokozatosan csökkent, egészen 1971-ig, amikor is alig regisztráltak magyart az egész Burgenland területén. Az 1981. és 1991. évi népszámlálás szerint a számuk ismét növekedni kezdett, azonban már csak idő kérdése a teljes asszimiláció.

5. Módszertani megjegyzések a burgenlandi népszámlálásokhoz

Burgenland 1920-ig a történelmi Magyarország része volt. A magyar népszámlálások (1880., 1890., 1900., 1910. és 1920. évi népszámlálások) eszmei időpontja az adott év december 31. napjának 24. órája volt. Fontos hangsúlyozni, hogy az 1920. évi népszámlálás még magyar népszámlálás volt,⁴² kivéve a dél-burgenlandi Bónisfalvát. Ennek oka, hogy térségben magyar fegyveres jelenlét volt és Burgenland tényleges átadása csak 1921-ben következett be.

⁴² Más egykori magyar területeken (Felvidék, Erdély, Vajdaság stb.) az 1910. évi népszámlálás volt az utolsó magyar népszámlálás.

Bónisfalva 1920-ban még délszláv megszállás alatt volt, csak később került Ausztriához. Burgenland települései 13 járáshoz tartoztak 1920 előtt, azt követően pedig 7 járáshoz. Teljes egészében csak 6 járást csatoltak el Magyarországtól.⁴³ A 6 teljes járás 7 burgenlandi osztrák járássá alakult át, hetedikként a gyanafalvi járás jött létre (Jennersdorf). Azok a járások, amelyeknek csak egy részét csatolták Ausztriához beleolvadtak a 7 kerületbe. A „töredékjárások” közül a magyaróvári és a rajkai a nezsideri járás része lett. A körmendi járás a németújvári járás része lett. A soproni járás nagyrészt a felsőpulyai járás része lett, kivéve Fertőmeggyest és Kelénpatakot, amely települések a kismartoni járáshoz kerültek. Az egykori soproni járásból Lépesfalva, Somfalva és Sopronkertes a nagymartoni járás része lett. A kőszegi járásból 13 község a felsőpulyai járás része lett (Hámortó, Hosszúszeg, Hosszúszeghuta, Kőpatak, Kúpfalva, Lantosfalva, Léka, Létér, Németgyirót, Pörgölény, Rendek, Rótfalva és Salamonfalva), a többi a felsőőri járáshoz került. A szombathelyi „töredékjárás” települései a németújvári járásba kerültek (Csém kivételével, amely mindjárt a felsőőri kerületet gazdagította), majd 1951-től még öt község (Abdalóc, Csejke, Németlövő, Pokolfalu és Pósszentkatalin) és az eredetileg németújvári járásbeli Egyházásfüzes és Hovárdos átkerült a felsőőri járásba. A gyanafalvi járás a szentgotthárdi „töredékjárásból” alakult ki.

Az 1880–1890. évi adatok a jelenlévő polgári népességre, az 1900–1920. évi adatok az összes jelenlévő népességre, az 1934–1991. évi adatok pedig a lakónépességre vonatkoznak. Az osztrák népszámlálások a gondolkodás nyelvét (1923), a társadalmi érintkezés nyelvét (1934), később pedig a családban beszélt nyelvet tudakolták (1951–1991).

6. Összefoglaló a burgenlandi (ausztriai) magyarságról a 2001. évi népszámlálási adatok tükrében

A 2001. évi osztrák népszámlálás szerint, Ausztriában 40 583 fő (5884 osztrák és 14 699 külföldi állampolgár) magyar élt, legalábbis ennyi személy jelölte meg a magyart érintkezési nyelvként a kérdőíveken. A 2001. évi osztrák népszámlálás a környezetben – a magánérintkezésben – használt nyelvre kérdezett rá.

⁴³ A nezsideri járás Moson, felsőpulyai, a kismartoni és a nagymartoni járások Sopron, a felsőőri és a németújvári járások pedig Vas vármegye részei voltak.

*20. Ausztria magyar lakossága a környezetben beszélt nyelv alapján
(1971–2001)*
*Ethnic Hungarian population in Austria by usual (customarily used) language
(1971–2001)*

	1971	1981	1991	2001	1991–2001	%
Burgenland	5 673	4 147	6 763	6 641	–122	–1,80
belföldi	5 447	4 025	4 973	4 704		
külföldi	226	122	1 790	1 937		
Bécs	8 413	8 073	13 519	15 436	1 916	14,17
belföldi	6 099	5 683	8 930	10 686		
külföldi	2 314	2 390	4 589	4 790		
Alsó-Ausztria	2 088	1 159	5 440	8 083	2 643	48,51
belföldi	1 381	749	2 389	4 790		
külföldi	707	410	3 051	3 293		
Felső-Ausztria	915	953	3 218	3 849	631	19,61
belföldi	585	540	1 182	2 344		
külföldi	330	413	2 036	1 505		
Karintia	234	197	490	738	248	50,61
belföldi	141	121	247	313		
külföldi	93	76	243	425		
Salzburg	215	301	793	1 095	302	38,08
belföldi	87	204	432	551		
külföldi	128	97	361	544		
Stájerország	1 028	543	1 863	3 115	1 252	57,20
belföldi	802	440	836	1 652		
külföldi	226	103	1 027	1 463		
Tirol	223	165	671	956	285	42,47
belföldi	101	121	347	469		
külföldi	122	44	342	487		
Vorarlberg	328	337	702	671	–31	–4,42
belföldi	172	160	302	375		
külföldi	156	177	400	296		
Ausztria	19 117	15 875	33 459	40 583	7 124	21,29
belföldi	14 815	12 043	19 638	25 884		
külföldi	4 302	3 832	13 821	14 699		

Forrás: *Gerhard Baumgartner*: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében. In: *Gyurgyík László – Sebők László*: Népszámlálási körkép Közép-Európából. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003, 162. o.

Az 1991. évi eredményhez képest a magyarság száma 7124 fővel nőtt, azaz a növekedés 21,29%-os. Az ausztriai magyar szervezetek szerint a magyar származásúak száma 60–70 ezer főre tehető. Az ausztriai magyarság zöme Bécsben és környékén élt. Nagyobb számban élnek még magyarok a tartományi központokban (Linz, Salzburg, Graz, Innsbruck, Klagenfurt) és természetesen az egykor magyar Burgenland területén.

21. Ausztria népessége (1991–2001)
Population of Austria (1991–2001)

	1991	2001	Városi lakosság 2001-ben (%)	Női népesség 2001-ben (%)
Ausztria	7 795 786	8 032 926	49,9	51,6
Alsó-Ausztria	1 473 813	1 545 804	39,6	51,2
Burgenland	270 880	277 569	19,5	51,2
Felső-Ausztria	1 333 480	1 376 797	37,0	51,2
Karintia	547 798	559 404	50,8	51,7
Salzburg	482 365	515 327	44,8	51,7
Stájerország	1 184 720	1 183 303	37,7	51,5
Tirol	631 410	673 504	29,5	51,3
Vorarlberg	331 472	351 095	35,3	50,6
Bécs	1 539 848	1 550 123	100,0	52,8

Forrás: *Gerhard Baumgartner*: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében. In: *Gyurgyik László – Sebők László*: Népszámlálási körkép Közép-Európából. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003, 220–221. o.

A 2001. évi osztrák népszámlálás két tekintetben is fontos információkat hordoz a magyarságra nézve. Egyszer a 2001. évi népszámlálás eredményei szerint Ausztriában a legnagyobb hivatalosan elismert népcsoport a magyar lett.⁴⁴ Ez nem azt jelenti, hogy a magyar nyelvcsoporthoz a legnagyobb nem-német nyelvcsoporthoz lenne Ausztria területén, illetve azt sem jelenti, hogy a hivatalos osztrák szervek szerint ennyi lelket számlálna a hivatalosan elismert magyar nyelvcsoporthoz. A 2001. évi osztrák népszámlálás szerint Ausztriában 8 032 926 fő élt, ebből 7 115 780 fő volt osztrák, valamint 917 146 fő egyéb nemzetiségű. A számbeliséget tekintve az ausztriai magyarságot a török, a szerb, valamint a horvát nemzetiség is megelőzi. A „legnagyobb hivatalosan elismert népcsoport” titulus megszerzésének okai a jogi szabályozásban keresendők. Az 1955. évi osztrák államszerződés (Staatsvertrag) csak a szlovént és a horvátot ismerte el kisebbségnek, a magyarok, a szlovákok és a csehek kisebbségként való elismerése ekkor még váratott magára. A változás 1976-ban következett be, ekkor született meg az osztrák parlamentben az ún. népcsoport-törvény (Volksgruppengesetz).

A népcsoport-törvény értelmében a karintiai szlovének és a burgenlandi horvátok mellett már a burgenlandi magyarokat, valamint a bécsi cseheket és szlovákokat is hivatalosan elismerték Ausztria kisebbségeiként. Az ausztriai magyarok közül csak a burgenlandi – osztrák állampolgársággal rendelkező –

⁴⁴ *Gyurgyik László – Sebők László*: Népszámlálási körkép Közép-Európából. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003, 158–169. o.

magyarok lettek a törvény kedvezményezettei. A szintén jelentős számú – főként 1948-as illetve, 1956-os emigránsokból álló – bécsi és grazi magyarság elesett a kedvezményektől. A változás szele 1992-ben a bécsi magyarságot is megérintette. Ők is elismerést nyertek, mint hivatalos ausztriai kisebbség. A 2001. évi osztrák népszámlálás kimutatta, hogy a legnagyobb hivatalosan elismert kisebbség a (burgenlandi és bécsi) magyarság lett, megelőzve a karintiai szlovéneket, a burgenlandi horvátokat, a bécsi csehek, illetve a bécsi szlovákokat. A népcsoport-törvény szerint négy kritérium szükséges ahhoz, hogy hivatalosan elismerjenek egy kisebbséget. Ezek a kritériumok: osztrák állampolgárság, nem-német anyanyelv, saját népi kultúra (eigenes Volksturm), illetve őshonosság (Beheimatung).⁴⁵ A népcsoport-törvény által felállított népcsoport-tanácsok többnyire a támogatások szétosztásával foglalkoznak, amely tanácsokat az Osztrák Kancellári Hivatal felügyeli.

22. Ausztria nemzetiségi összetétele 2001-ben
Ethnic distribution of Austria in 2001

	Összlakosság	Német	Magyar	Horvát ⁴⁶	Roma	Egyéb
Ausztria	8 032 926	7 115 780	40 583	150 719	6 273	719 571
Alsó-Ausztria	1 545 804	1 430 026	8 083	13 686	1 322	92 687
Burgenland	277 569	242 458	6 641	19 778	303	8 389
Felső-Ausztria	1 376 797	1 264 529	3 849	24 548	1 252	82 619
Karintia	559 404	516 810	738	10 576	174	31 106
Salzburg	515 327	456 480	1 095	11 909	193	45 650
Stájerország	1 183 303	1 123 903	3 115	14 556	954	40 775
Tirol	673 504	614 267	956	9 780	177	48 324
Vorarlberg	351 095	300 541	671	5 776	92	44 015
Bécs	1 550 123	1 166 766	15 435	40 110	1 806	326 006

Forrás: *Gerhard Baumgartner*: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében. In: *Gyurgyik László – Sebők László*: Népszámlálási körkép Közép-Európából. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003, 223. o.

A 2001. évi osztrák népszámlálás másik lényeges magyar vonatkozása, a burgenlandi magyarokra vonatkozik. Az 1991. évi osztrák népszámlálás szerint 6763 magyar élt Burgenlandban, 2001-ben a burgenlandi magyarság már csak 6641 főt tett ki. A csökkenés 10 év alatt mindössze 122 fő (1,8%) volt. Ez látványosan nem jelentős csökkenés, a lényegi változás nem itt jelenik meg, hanem az egyes burgenlandi járások magyarságánál. A felsőőri járás 1991-ben 3207 fő magyar számlált, 2001-ben már csak 2551 magyar élt ugyanezen a területen. A

⁴⁵ *Theodor Veiter*: Das Recht der Volksgruppen Sprachminderheiten in Österreich. Wien, 1970. Volksgruppengesetz, BGBl. 396/1976.

⁴⁶ A horvát (131 307 fő) és a burgenlandi horvát (19 412 fő) népcsoportok együttes lakosság száma került feltüntetésre.

négy burgenlandi magyar településből három a felsőőri járásban található. A statisztikák szerint a három magyar település (Alsóőr, Felsőőr és Őrisziget) jelentős veszteségeket szenvedett el a magyarság számát illetően.

*23. Az burgenlandi felsőőri járás településeinek magyarsága
(1991–2001)
Ethnic Hungarians living in Felsőőr district in Burgenland
(1991–2001)*

Település	1991	2001
Alsóőr	670	521
Felsőőr	1598	1169
Őrisziget	217	183
Egyéb települések	722	678
Járás összesen	3207	2551

Forrás: *Gerhard Baumgartner*: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében. In: *Gyurgyík László – Sebők László*: Népszámlálási körkép Közép-Európából. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003, 158–169. o.

A felsőőri járás magyarsága 10 év alatt 20,45 százalékkal csökkent. A szintén jelentős magyarsággal rendelkező negyedik magyar település Felsőpulya is veszteségeket szenvedett. A járási székhely magyar lakossága 631 főről 603 főre csökkent. Az 1991 és 2001 között terjedő időszakban a magyarság mindössze 122 főt veszített Burgenlandban, viszont jelentősen megváltozott az egyes burgenlandi járások magyarságának száma. A magyarságnak otthont adó felsőőri és felsőpulyai járások veszítettek magyarságukból, viszont a többi 5 járás (gyanafalvi, kismartoni, nagymartoni, nezsideri és németújvári járások), amelyek eddig kisszámú magyarsággal rendelkeztek, megnövelték magyarság számukat. Még a két burgenlandi város (Kismarton és Ruszt) is megnövelte magyarság számát.

24. A burgenlandi járások nemzetiségi képe (1991–2001)
Ethnic distribution of the districts of Burgenland (1991–2001)

	Összlakosság		Német		Magyar		Egyéb	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001	1991	2001
Felsőöri járás	53 738	53 365	47 601	47 277	3 207	2 551	2 930	3 537
Felsőpulyai járás	38 462	38 096	31 941	31 531	1 061	1 039	5 460	5 526
Gyanafalvi Járás	18 045	17 933	17 710	17 492	74	132	261	309
Kismartoni járás	36 096	38 752	27 982	30 218	477	531	7 637	8 003
Nagymartoni járás	35 075	37 446	32 429	33 245	425	530	2 221	3 671
Nezsideri járás	49 397	51 730	45 711	47 291	1 641	1 150	2 045	3 289
Németújvári járás	27 977	27 199	24 594	23 821	204	302	3 179	3 076
Kismarton város	10 349	11 334	9 482	9 960	314	373	553	1 001
Ruszt város	1 696	1 714	1 647	1 623	14	33	35	58

Forrás: *Gerhard Baumgartner*: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében. In: *Gyurgyik László – Sebők László*: Népszámlálási körkép Közép-Európából. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003, 158–169. o.

25. A magyar nyelvű osztrák állampolgárok járások szerint Burgenlandban (1981–2001)
Austrian citizens of Hungarian mother tongue by district in Burgenland (1981–2001)

	2001	%	1991	%	1981	%
Felsőöri járás	2154	4,2	2742	5,2	2340	4,4
Felsőpulyai járás	828	2,2	817	2,2	819	2,1
Gyanafalvi Járás	63	0,4	42	0,2	45	0,2
Kismartoni járás	542	1,1	483	1,0	326	0,7
Nagymartoni járás	245	0,7	170	0,5	79	0,2
Nezsideri járás	759	1,5	599	1,3	360	0,7
Németújvári járás	130	0,5	111	0,4	56	0,2

Forrás: *Gerhard Baumgartner*: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében. In: *Gyurgyik László – Sebők László*: Népszámlálási körkép Közép-Európából. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003, 168. o.

Az Ausztriában élő magyarok két részre oszthatóak az eredetük szerint. Az egyik az „őshonos” magyarság, akik eredetileg a történelmi Magyarországhoz tartozó Burgenlandban éltek, csak a trianoni békeszerződés, illetve az azt korrigáló határrendezések következtében kerültek osztrák fennhatóság alá. A másik csoport az 1920 után (a II. világháború után, 1956 után) kimenekült, kitelepült migrációs szóróvány.

A II. világháború után számos polgári és katonai menekült személy maradt Ausztriában a brit, a francia és az amerikai zónában.⁴⁷ A menekültek többsége 1947-ig a tengerentúlra távozott (USA, Kanada és Ausztrália). Ausztriában a zónák 1955-ben az osztrák államszerződéssel szűntek meg, ekkor mondták ki Ausztria semlegességét.

A kimenekültek száma tovább gyarapodott 1956 után, a forradalmat követően 181 ezer magyar menekült Ausztriába. Ezek közül 1959-ig 162 ezer magyar más nyugati országba távozott, 7772 fő pedig visszatért Magyarországra.

Az „őshonos” burgenlandi magyarság a 2001. évi népszámlálás szerint 6641 fő volt (ebből 4704 osztrák és 1937 külföldi állampolgár). A magyarok száma 1991-hez képest 5,4 százalékkal csökkent.

Az oktatás tekintetében az osztrák felsőoktatási intézményeknek nincs magyar tagozata. A Bécsi tudományegyetem Finnugor Tanszékén tanulmányokat folytató diákok külön tanári képesítő vizsgát tehetnek, továbbá a felsőöri Óvodapedagógiai Központban magyar- és kétnyelvű kurzusokon óvónői képesítést szerezhetnek a hallgatók. Az oktatási intézmények tananyag – és tansegédlet ellátására, módszertani konzultációkra a magyar Oktatási Minisztérium támogatásával, valamint a soproni és az Eisenstadti-Kismartoni Oktatási Központ közötti megállapodás alapján nyílik lehetőség.⁴⁸

A burgenlandi magyarság politikai élete másképp alakult a többi határon túli, egykori magyar területekhez képest. Ausztriában önálló magyar párt, vagy politikai szervezet nem működik. Az 1976. évi „népcsoporttörvény” elméletileg anyagilag támogatja az egyes népcsoportokat, így a magyarságot is, azonban a törvény gyakorlati alkalmazása anyagilag ellehetetleníti a népcsoportok helyzetét. A burgenlandi magyarság az 1999-ben vásárolt bécsi közösségi helyiséggel anyagilag teljesen ellehetetlenült. A vételár és az átalakítás összesen 4,5 millió osztrák schillinget tettek ki. Támogatás híján, a hosszúléjártatú kölcsön visszafizetése szinte „két vállra” fektette a burgenlandi magyarságot.

A 2001. évi népszámlálás eredményei az asszimiláció és az elvándorlás gyorsulásáról tettek tanúbizonyságot. Az asszimiláció teljes egészében spontán jellege vitatható. Az asszimilációt segítette az 1948 és 1990 közötti párbeszédhiány az anyaország és a burgenlandi magyarok között, ráadásul az osztrákok a folyamatot, ha árnyalva is, de elősegítették. Az már teljesen egyértelmű tény, hogy „vegyes házasságok” esetén a gyermek szinte kivétel nélkül német „identitású” lesz. További probléma a német környezet nyelvi, kulturális és az osztrák nagyvárosok – elsősorban Bécs és Graz – gazdasági elszívó hatása. A burgenlandi magyarság további jellemzője, hogy rendkívül elöregedett. A burgen-

⁴⁷ Ausztria, akárcsak Németország a II. világháború után négy zónára lett felosztva (amerikai, brit, francia és szovjet). A szovjet zóna Bécs és környéke (Alsó-Ausztria, illetve Burgenland) volt. A legszabadabb mozgás a francia zónában volt (Tirol).

⁴⁸ Az adatok Burgenlandi Magyar Kultúregyesület honlapjáról származnak: <http://www.bukv.at/bmke.htm>.

landi magyarság közel 40 százaléka nyugdíjas, a horvátoknál ez a szám 10–20 százalék, az osztrákoknál pedig 10 százalék körül mozog.

26. *A burgenlandi magyar nyelvű osztrák állampolgárok korcsoport szerinti megoszlása (1991–2001)*

Age distribution of the Austrian citizens of Hungarian mother tongue in Burgenland (1991–2001)

		Burgenland	Horvát	Magyar
1991				
	–15	17,2%	9,6%	8,8%
	15–60	60,2%	57,6%	50,0%
	60+	22,6%	32,8%	41,2%
2001				
	–15	14,0%	8,9%	12,5%
	15–60	57,2%	52,6%	49,5%
	60+	28,8%	38,5%	38,0%

Forrás: *Gerhard Baumgartner*: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében, In: *Gyurgyík László – Sebők László*: Népszámlálási körkép Közép-Európából. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003, 168. o.

27. *Bécs város lakossága a környezetben beszélt nyelv szerint 2001*

Population of Vienna by usual (customarily used) language in 2001

	Összlakosság	Belföldi	Külföldi
Bécs összesen	1 550 123	1 301 859	248 264
Német	1 166 766	1 139 196	27 570
Népcsoportok nyelvei			
burgenlandi horvát	2 456	2 456	
roma-nyelv	1 806	1 268	538
Szlovák	4 741	1 775	2 966
Szlovén	2 396	1 412	984
Cseh	7 769	5 778	1 991
Magyar	15 435	10 686	4 749
Más idegen nyelvek			
Szerb	97 824	29 547	68 277
Török	70 976	32 603	38 373
Horvát	37 654	12 562	25 092
Angol	26 622	14 512	12 110
Lengyel	20 949	9 529	11 420
Arab	11 081	6 397	4 684

Forrás: *Gerhard Baumgartner*: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében, In: *Gyurgyík László – Sebők László*: Népszámlálási körkép Közép-Európából. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003, 164. o.

Burgenlandban a tartományi szintű iskolatörvény (1994) szabályozta a kisebbségi oktatást, kisebbségi nyelv kötelező oktatását a népiskolákban és a polgári iskolákban az 1995. évi tartományi iskolatörvény szabályozza. Ennek alapján az alsóőri (Unterwart) és az őriszigeti (Siget in der Wart) népiskolában kétnyelvű tanítás folyik, tíz további iskolában a magyar nyelv oktatása szabadon választható nyelvgyakorlat. Magyar nyelvű óvodai foglalkoztatás négy településen (Alsóőr (Unterwart), Felsőpulya (Oberpullendorf), Felsőőr (Oberwart) és Őrisziget (Siget in der Wart)) folyik. Önálló, magyar tannyelvű gimnázium Burgenlandban 1920 óta nem működik, azonban 1981–82-ben beindították a felsőlövői (Oberschützen) gimnáziumban a magyar nyelvű tagozatot. Ezt követte 1987–88-ban a „pannon-osztály” beindítása a felsőpulyai gimnáziumban. A „pannon-osztályban a magyar és a horvát nyelv oktatása kötelező. Felsőőrön a lakosság 25,29%-a, Felsőpulyán pedig 23,9%-a részesült élete folyamán magyar nyelvű oktatásban.⁴⁹

A felekezeti hovatartozás tekintetében, a burgenlandi magyarság közel kétharmada római katolikus vallású. Különösen Alsóőr és Felsőpulya magyarsága. A magyar római katolikus lelkészek többsége Magyarországon végezte tanulmányait. Felsőőr magyarjai, mint már említettük reformátusok, az őriszigeti magyarok viszont evangélikusok. A két protestáns gyülekezet asszimilációja meglehetősen előrehaladott, már az istentiszteletek nyelve is többnyire a német.

A média tekintetében a burgenlandi ORF televízió 1990 óta „Adj Isten, magyarok!” címmel negyedévente félóra időtartalmú műsort sugároz a magyar kisebbség számára. A kábeltévé-társaság a csekély nézettségszámra hivatkozva radikálisan csökkentette a magyar nyelvű műsorok időtartalmát, ráadásul a fő műsoridőből is kivették ezeket.

Az Osztrák Rádió 2002. január elsejétől napi 5 perces műsort sugároz magyar nyelven, vasárnap pedig egy 25 perces magyar adás megy le élőben. A Radio Mora – Multilingual Open Radio magyarul, horvátul és roma nyelven sugároz esténként egy-egy órás adást, amely főként a kisebbségekkel foglalkozik. A bécsi ORF „Heimat, fremde Heimat” című magazinja állandó jelleggel beszámol az ausztriai magyar szervezetek rendezvényeiről.

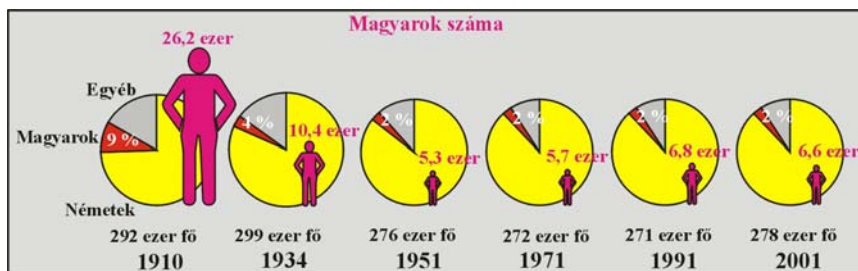
A magyar kisebbség 1968 óta képviseli hathatósan az érdekeit, ekkor jött létre a Burgenlandi Magyar Kulturális Egyesület. A szervezet célja, hogy magyar kisebbséget a „felszínen” tartsa, ennek érdekében rendezvényeket szervez, valamint kiadványokat ad ki.

Az ausztriai magyar kisebbség nem rendelkezik területi autonómiával, garantált parlamenti képviselettel, kétnyelvű dokumentumokkal (pl.: személyi igazolvány), önálló gazdasági szerkezettel és aktivitással. A magyar nyelv hivatalos használatára négy, bírósági használatára két település jogosult Burgenlandban. A kétnyelvű helységnévtáblák használatára csak négy település kapott

⁴⁹ Az adatok Határon Túli Magyarok Hivatalának honlapjáról származnak: <http://www.htmh.hu/>.

jogot (Alsóőr – Unterwart, Felsőpulya – Oberpullendorf, Felsőőr – Oberwart és Órisziget – Siget in der Wart).⁵⁰

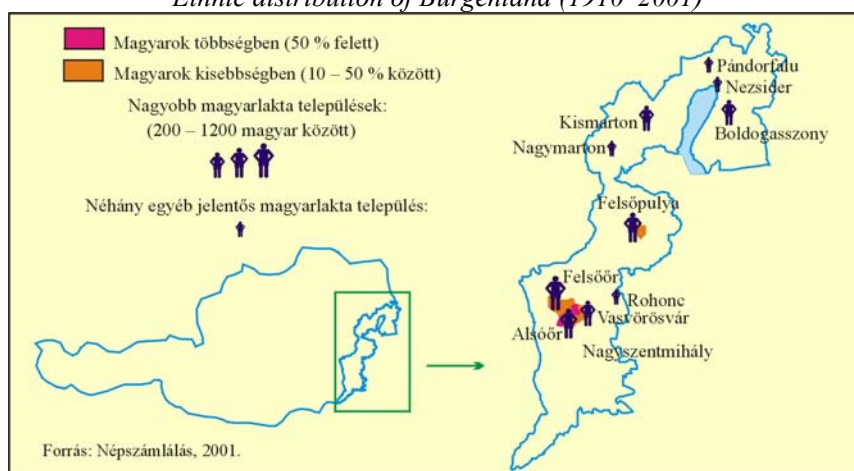
Zárogondolatként megemlítené az ET Tanácsadó Bizottságának jelentése, amelyet az osztrák országjelentés alapulvételével alkotott meg. A jelentés – személyes vizsgálatokon alapulva – megállapítja, hogy a horvát, a szlovén, a magyar, a cseh és a szlovák kisebbség kapcsolata a többségi osztrák nemzettel harmonikus, a kapcsolat további jellemzője a tolerancián alapuló együttélés. A jelentés hibákat is megállapított: szükség van a magyar, a cseh és a szlovák nyelvoktatás intézményeinek megerősítésére és fejlesztésére, továbbá a médiahasználatban is reformokra van szükség. Remélhetőleg, Magyarország az Európai Unióba történő belépésével tovább javul Magyarország és Ausztria amúgy is jó kapcsolata, valamint a „maroknyi” burgenlandi magyarság demográfiai helyzete is rendeződik.

Forrás: Határon Túli Magyarok Hivatalának honlapja. <http://www.htmh.hu/>.

⁵⁰ Az adatok a Határon Túli Magyarok Hivatalának honlapjáról származnak: <http://www.htmh.hu/>.

I. Burgenland nemzetiségi összetétele (1910–2001)
Ethnic distribution of Burgenland (1910–2001)

Forrás: Határon Túli Magyarok Hivatalának honlapja:
<http://www.htmh.hu/terkep2003/burgen.jpg>

II. Magyarlakta települések Burgenlandban, 2001
Settlements with Ethnic Hungarian population in Burgenland in 2001

IRODALOM

- A Pallas Nagylexikona. Bp., 8, 10, 15 kötetek, Budapest, 1902.
 A történelmi Magyarország atlasza és helységnévtára. Talma Kiadó, Pécs, 73. p.
 Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1991). KSH, Budapest, 2000.
 Deák Ernő: Die Ungarn in Wien: eine unsichtbare Volksgruppe? In: Etnische Gruppen in der Bundeshauptstadt Wien. Integratio XV. Wien, 1982.
 Gerhard Baumgartner: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében. Népszámlálási Körtkép Közép-Európából 1989–2002. Teleki László Intézet, Budapest, 2003.
 Gerhard Baumgartner: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében. In: Gyurgyik László – Sebők László: Népszámlálási körtkép Közép-Európából. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003.
 Juhász László: Burgenland, Várvidék. Antológia Kiadó, Lakitelek, 1999.
 Németh Adél: Burgenland. Panoráma Kiadó, Budapest, 1986.
 Statistik Austria: Volkszählung 2001. Hauptergebnisse 1 – Österreich, Wien, 2002.
 Szépfalusi István: Lássátok, halljátok egymást! Wien, 1980.
 Történelmi világatlasz. Cartographia, Budapest, 1992, 117. p.

Theodor Veiter: Das Recht der Volksgruppen Sprachminderheiten in Österreich. Wien, 1970, Volksgruppengesetz, BGBl. 396/1976.

Történelmi világtasz. Cartographia, Budapest, 1992, 117. p.

Burgenlandi Magyar Kultúregyesület honlapja:

http://www.hhrf.org/xantusz/mv_burgenland.html

Határon Túli Magyarok Hivatalának honlapja: <http://www.htmh.hu/>.

Tárgyszavak:

Demográfiai kutatás

Népességstruktúra

THE SITUATION OF HUNGARIANS IN AUSTRIA

Summary

According to the data of the 2001 census in the Republic of Austria, 40.583 persons (25.884 Austrian and 14.699 foreign citizens) designated Hungarian as their contact language in response to the question relating to the language they used in their soundings (private contacts).

According to the Hungarian organisations in Austria, the number of persons living in Austria who consider themselves to be Hungarian or of Hungarian origin may be around 60.000 to 70.000. The increase registered in 2001 is due primarily to the political changes in Hungary during the past decade as a results of which Hungarians in Austria could declare their origin without any political considerations.

On the basis of their origin, they can be divided into two main groups. One of these of the native ethnic group in Burgenland which came under Austrian jurisdiction under the terms of the 1920 Trianon Peace Treaty and following the Sopron regional referendum which corrected the territorial provisions of the treaty. The second group consist of emigrants or refugees who settled down at various periods of time and whose numbers, together with those who arrived from the successor states in the Carpathian Basin, have increased until recent times.